

Holberg om teater

Redigeret af: Bjørn Andersen

Holberg om nogle teatering

Indhold

Epistel 66 - 1748 - Karaktererne og 'Enhederne' i mine Komedier

Epistel 179 - 1748 - God Musik og Komedie i København

Epistel 190 - 1750 - Daarlige og gode Komedier

Epistel 214 - 1750 - Kinesiske Skuespil

Tillæg: Epistel 246 - 1750 - Agerdyrkningen i Kina

Epistel 241 - 1750 - Engelske Komedier

Epistel 243 - 1750 - Skuespil og Koncerter skader Værtshusene

Epistel 244 - 1750 - Antik Skuespilkunst

Epistel 276 - 1750 - Skuespillerens personlige Forhold til Rollen

Epistel 347 - 1750 - Om Mascarader. Livet som en mascarade.

Epistel 373 - 1750 - Italiensk Opera og fransk Komedie.

Epistel 374 - 1750 - Franske og danske Komedier på Scenen.

Epistel 392 - 1750 - Teaterforestillinger er opdragende.

Epistel 441 - 1750 - Tre Slags Komedier.

Andet [foreløbigt placeret andetsteds]

Just Justesen's Betenkning over Comoedier - 1723.

De sidste år ... også hvad teater angår. Destouches. - Trykt 1754.

Tordenbrevet - 1753. Holberg tager, stærkt irritabel, bladet fra munden.

Følgende og andre vil evt. blive tilføjet senere: Epistlerne 211 (Komedier bør være på Prosa) og 212 (Aristofanes' Komedier).

Se også holberg.nu 26/2008: <http://holberg.nu/Stil.htm>: Holberg om musikalsk stil.

Typografiske teknikaliteter

Udkigsmanden, Lodsens fra Mandal, noget vest for Kristianstand. Foto: BA, april 2008. *Klik evt. på billedet.*
Stenfiguren er gjort af Johan-Gottfried Grund (1733-1796) og står i den barokke Nordmandsdalen tæt ved Fredensborg Slot; stenfigurerne dér er gjort efter små benfigurer af postføreren Jørgen Garnaas 1723-1798. Om Nordmandsdalen, se: <http://www.ses.dk/39a0029> og billedet længere nede.

Wiedewelt *var* i Fredensborg, det er sandt, en lille vej er endda opkaldt efter ham - men det var ganske andre ting han lavede og mere eller mindre i samarbejde med Jardin.
Herom en anden gang og et andet sted.

Karaktererne og 'Enhederne' i mine Komedier.
Epistel 66 udkom oprindeligt i 1748.

Epistola LXVI.

Til * *

Jeg takker for meddelte udenlandske Betænkning over mine *Comoedier*. Jeg haver tilforn seet nogle andre af samme Natur: men jeg retter mig ikke derefter, skjønt jeg ellers er meget villig til at *corrigerere* mit Arbeyd, hvilket jeg fornemmeligen haver ladet see med samme *Comoedier*, hvorudi jeg efter gode Kienderes Erindring, haver giort en og anden Forandring, indtil de ere bragte udi den Form, som de nu findes udi.

De Udenlandske *Censores* tale stort og prægtigt om mine Skuespill, men nogle af dem antegne derhos tvende Feyl: Først, at *Charoctererne* ofte ere for meget *outrerede*, 2) At *unitas loci & temporis*; Det er: De Regler, som foreskrives om Tiden og Stedet, ikke altid i Agt tages.

Hvad det første angaaer, da tilstaaer jeg gierne, at *Charactererne* ere *outrerede* udi visse Stykker; men maa derhos sige, at *Agt* er skeed af heel beraad Hu, og af en pur Fornødenhed, saasom jeg saavel som andre af Erfarenhed haver mærket, at Skuespill uden *outrerede Characterer*, eller uden det, som *Academiske Censores* ansee som Feil, ingen Virkning have.

Vil man for Exempel sige om en Gierrig, at han ikke æder sig mætt, og andet deslige, saa bliver *Characteren* gandske Regelmæssig, men Virkningen deraf vil blive, at Tilskuerne derved enten ville gispe eller falde i Søvn paa Skue-Pladsen. Hvad kand være meere *outrered* end den Beskrivelse, som *Plautus* gjør over *Euclio*, nemlig, at naar han gik til Sengs for at sove, bandt han en Pose for sin Mund, paa det at hans Aande ikke skulde gaae bort og spildes: Men hvad haver tillige med meere *diverteret*, end samme *outrerede* Beskrivelse?

Udi alle mine Skuespill er ingen *Character* meere *outrered* end *Jacob von Thyboes*: Men den er i alle Maader lige saa stærk udi *Terentii Thraso* eller *Plauti Milite glorioso*, eller den stortalende Krigsmand, og dog holdes de Stykker for deres beste *Comoedier*. Man kand her *applicere* hvad *Plinius* siger om visse Regelmæssige Skribentere: *Peccant, quia nihil peccant* [Han er fejlfri, bortset fra dét ene at han ingen fejl har, jf. Plinius d.y., Gaius Plinius Caecilius Secundus: nihil peccat, nisi quod nihil peccat].

De samme Antegnelser, som nu gøres over mine *Comoedier*, bleve og gjorde udi *Molières* Tiid: men samme store *Comicus* rettede sig ikke derefter, saasom han af Erfarenhed havde lært, at de Regler, som han blev erindret om at i Agt tage, tienede til intet uden at ødelegge hans *Comoedier* i Bund og Grund.

Jeg taler her af samme Erfarenhed, saasom jeg haver været tilstede, naar mine *Comoedier* have været forestillede paa Skuepladsen, og deraf haver lært, at det som *Academiske Censores* udsette, er just Siælen i en *Comoedie*.

Hvad den anden Anmærkning angaaer Om Tidens og Stedets i Agt tagelse, da tilstaaer jeg, at den er fornøden: Det er og til den Ende, jeg haver skrevet det Skuespill kaldet *Ulysses*, for at vise de Feil, som herudi og i andet begaaes; Men en god *Comoedie-Skriver* maa ikke gjøre sig til saadan en Slave af Regler, at han derved forkaster en prægtig Historie og den beqvemmeste *Materie til* et Skuespill.

Der ere visse Historier, som give Anledning til de beste og behageligste *Comoedier*, men som tilligemed ere af den Natur, at Tidens og Stedets *Unitet* [énhed] derved umueligen kand nøye i Agt tages: For Exempel: den *Comoedie* om den forvandlede Bonde [Jeppe], og nogle andre, som ere blevne forestillede med Tilskuernes største Fornøjelse, ere af saadan Beskaffenhed.

I det øvrige haver jeg, saa ofte *Materien* det haver tilladt, nøye i Agt taget saadanne Regler, ja undertiden nøyere end nogen anden *Comoedie-Skriver*: Og tør jeg sige, at det Skuespill kaldet *Henric* [Henrik] og *Pernille*, kand *passere* for en *Plan*, hvorefter ordentlige *Comoedier* bør

indrettes; thi udi det heele Stykke tages ey alleene alle Regler nøye i Agt, men der fremtræder ikke en eeneste Person paa Skue-Pladsen, uden just paa den Tiid og ligesom udi det samme Øyeblik han ventes; hvilket ellers faa *Comici* have i Agt taget.

Saadant tillader dog ikke altid enhver *Materie*; men en *Comoedie* kand derfor være en god *Comoedie*; Ligesom mangt et Skuespill fortæner ikke Navn af Skuespill, endskiønt alle *Logiske Regler* derved ere i Agt tagne.

Adskillige *Comoedie-Skrivere* bilde sig dog ind, at Konsten derudi bestaaer, og derfor til Beviis sette paa Titel-Bladet disse Ord: *Scena* er paa en Sahl eller udi en Amme-Stue, og Stykket varer 4 eller 6 Timer. Naar saadant skal tiene til Beviis paa et got Skue-Spill, saa kand enhver Skolemester blive en *Comoedie-Skriver*, da Erfarenhed dog viser, at blant utallige Skribentere ikkun gandske faa ere *fundne*, som have fuldfærdiget *Comoedier* med nogen almindelig *Approbaton*;

Jeg siger med nogen almindelig *Approbaton*: Thi de Franske maa tale saa prægtigen som de ville om deres nu værende *Comoedie-Skrivere*, saa tiene deres Lovsange ikke uden til Beviis paa *Nationens* fordærvede Smag, og troer jeg ikke, at nogen Kiender læser deres nye Skuespill, uden alleene for at forfremmes i det Franske Sprog; thi de ere fast alle tørre og forvirrede, saa at man alleene kunde holde dem for mavre og pyntede Samtaler, hvis *Autores* ved Afdeeling udi *Acter* og *Scener* ikke gave tilkiende, at de skulde være *Comoedier*: anderledes vilde *Molière* ikke dømme derom, hvis han stod op fra de Døde.

At skrive slige Skuespill er hver Mands Arbeyde; thi det er ikke andet, end udi ziirlig Stil at fortælle, hvad som udi 4 eller 6 Timer er sladdret paa et vist Sted. Man haver kun at læse *de la Mottes* og andres Betænkninger over *Comoedier*, for at overbevises, hvor ilde grundede slige *Critiquer* ere. Dette, som jeg her antegner, er ikke for at igiendrive mine *Censores*, men heller for at undervise; thi jeg haver ingen Aarsag til at anke paa deres Domme udi Almindelighed, efterdi de tillegge mig større Ære, end jeg selv haver kundet indbilde mig at fortiene; og haver jeg ikke uden Behag læset, at Fremmede have anseet det, som en Zirath for *Nationen*, hvad som nogle af mine egne Landsmænd have anseet som u-anstændigt Sladder. Jeg forbliver &c.

Se Gunnar Sivertsen: »Epistel 66 og Jeppe paa Bierget« i: »Den mangfoldige Holberg«, 2004, s. 129-145.

God Musik og Komædie i København.
Epistel 179 udkom oprindeligt i 1748.

Epistola CLXXIX.

Til * *

Jeg haver ofte udi mine Skrifter tilkiendegivet, at jeg holder uskyldig Lyst lige saa fornøden, for Sindet, som Mad og Drikke er for Legemet. De fornuftigste Lovgivere have været af saadanne Tanker; og ere de besynderligen at berømme, som have seet til, at det som kaldes *dulce* er mænged med *utile*: Det er, at Lystighederne ere ikke alle ene uskyldige, men end og saadanne, at en Stad eller et *Societet* derved kand zires og undervises. Blant saadanne Lystigheder regner jeg tvende, som for kort Tiid siden ere stiftede udi denne Hoved-Stad, nemlig det *Musicalske Societet* og de Danske Skuespill [Den Danske Skueplads genåbnede tidligt dét år efter den pietistiske »tørke«].

Hvad det første angaaer da bestaaer det af adskillige Liebhabere og af alle Slags Stands-Personer, henved 40 udi Tallet, naar de alle ere samlede. De samme have udi en kort Tiid saaledes tiltaget udi *Musiken*, at mange af dem kand *passere* for Mestere. Og, saasom dette *Societet* tiener til Konstens Forfremmelse, og tillige med er en Zirath for Staden, ønske alle dets Vedligeholdelse, helst, saasom det kand skee ved en gandske maadelig Bekostning.

Hvad *Comoedierne* angaaer, da ere derom *differente* Meeninger. *Fanatici* have stedse regnet Skuespill blant syndige Lyster, og adskillige andre have prædiket derimod, men ere kraftigen igiendrevne af de strængeste og fornuftigste *Moralister*. [Bemærkningen om 'Fanatici' har sikkert adresse til præsterne Bluhme og Pontoppidan, men også mod Frederik V's forgænger, Christian VI].

De *Argumenter* som bruges *pro* og *contra*, vil jeg her ikke anføre, saasom de ere alle bekjendte: Jeg vil ikkun alleene sige dette, at vore Danske Skuespill have omstøbt disse Rigers Almue ligesom udi en anden *Form*, og lært dem at *raisonnere* om Dyder og Lyder, hvorom mange tilforn havde kun liden *Idée*,

Hvis ikke andet var at sige til vore Skuespills Forsvar, kunde man frit sige, at derved gives Middel til det Danske Sprogs Forfremmelse, ja at Sproget, som uforskyldt lidet eller intet tales udi store Huuse, med Tiden derved kand blive Hof-Sproget. Jeg siger at Sproget uforskyldt er kommen af Brug paa store Steder, efterdi det sig selv haver alle de Behageligheder, som noget Sprog kand bryste sig af. Thi det er letflydende, naturligt, og uden Vanskelighed og ringeste *Contorsion* kand udtales: Og have Erfarenhed viset, at det er ligesaa beqvemt for *Tragoedie* og *Heroiske Vers*, som for *Comoedier* og *Musik*; hvilket ikke kand siges om mange andre Sprog.

Naar jeg taler til Forsvar af Skue-Spill, forstaaer jeg alleene *moralske* og uskyldige Stykker; thi man maa tilstaae, at af *Comoedien* ofte er giort Misbrug. Til Beviis herpaa kand anføres de vanskabte og ublue smaa Skuespill, som for nogen Tiid komme for lyset: Thi de samme vare saaledes forfattede, at alle fornuftige Folk væmmedes derved, og forargede sig derover. [Holberg tænkte måske på C.A. Thielo, som han havde samarbejdet med, men nu opgivet. Holberg kritiserede et par år senere nogle af sine komedianter for uordentlighed, se det såkaldte 'Tordenbrev'].

Men, naar *Comoedier* ere *moralske* og opbyggelige, kand jeg ikke see, med hvad Føye man kand kaste Foragt paa *Acteurs*, som forestille dem. *Comoedianter* ere vel udi de Roman-Catholske Lande *excommunicerede*: men, saasom paa mange saadanne Steder Skiøger offentlig tillades, lærer man intet andet deraf, end at den *Canon* er giort hen i Taaget, eller forfattet af *Hypocriter*, hvilke ere de eeneste lastværdige *Comoedianter* Thi en Øyenskalk spiller de hæsliigste *Comoedier*. Den Forskiel imellem ham og en anden *Acteur* er denne, at skiønt begge *agere* forstilte Personer, saa forstiller den første sig, for at bedrage Verden, og den sidste, for at legge Bedragerie og falske Dyder for Lyset.

Pave *Sixtus Qvintus* og *Molière* have begge været store *Acteurs*, men man kunde ikke tage i

Betænkning at *excommunicere* den første, og at sætte den sidste udi *Classe* med de største *Philosophis*. Jeg forbliver &c.

Pave Sixtus 5e (pave 1585-1590) spillede svag ... lige til han var blevet kåret, skriver F.J. Billeskov Jansen i sin kommentar til epistlen.

Daarlige og gode Komедier.
Epistel 190 udkom oprindelig i 1750.

EPISTOLA CXC.

Til * *

Min Herre skriver, at han udi de tvende Maaneder, som han sidst var udi Kiøbenhavn, stedse bivaanede vore Danske Skue-Spill; men beklager sig, at de samme *Comoedier* saa ofte blive igientagne, og meener at man burde opmuntre *studerende* Personer, enten at oversætte de nyeste Franske eller Engelske *Comoedier*, eller at udarbejde nogle Originaler.

Hvad Oversættelser af de nyeste Stykker angaaer, da er saadant ofte forsøgt; men Stykkerne have ingen Fremgang havt paa vor Skue-Plads; saa det synes, at Konsten er uddøed med *Molière*. Man kunde vel her til svare, at den liden Fremgang de nye oversatte Skue-Spill have havt, maa heller tilskrives vore Tilskueres slette Smag, end Stykkerne selv, helst saasom det er bekiendt, at mange af de nye Skue-Spill, sær *de Touches*, ere forestillede med stor *Applausu* paa den Franske Skue-Plads.

Men jeg drister mig, uden *Vanitet*, at sige, at vore Nordiske Tilskuere, helst af Middelstand, ere langt beqvem-mere Dommere herudi, end de *Parisiske*: Thi hvis de første ikke have saa fiin Smag som de sidste, saa have de den dog ikke saa selsom og fordærved.

Til Beviis her paa er dette: Vor Almue her, som ikke spørger, hvo der er *Autor* til et Stykke, der forestilles, haver stedse funden Behag udi *Molières Comoedier*, og derimod vraget de nye oversatte Stykker.

Saasom nu alle *Nationer* have holdet *Molières* Skue-Spill for Mesterstykker, og vore Nordiske Tilskuere ikke kand fordøje uden gandske faa af de *Comoedier*, som ere gjorte efter *Molières* Tiid, saa kand man ikke andet end fælde god Dom over deres Smag, og holde for, at den Priis, som de Franske sætte paa deres nyere Stykker, rejser sig af en særdeeles u-naturlig Behag udi *Spectacler*, som adskillige fremmede Folk, ja og nogle Franske selv have mærket, og lastet. Thi, ligesom ingen kand bedre dømme om Rosens yndige Lugt, end den, hvis Næseborer ej ere blevne forstoppede af Snus-Tobaks idelige Brug; og, ligesom ingen kand finde Smag udi den lifligste Viin, der haver vænnet sig til *Caffée*, og ladet sig indbilde, at det Vand, som kaages paa brændte Bønner, er langt angennemmere: Saa ere de de beqvemmeste Dommere udi sindrige Skrifter og Skuespill, som endnu have deres naturlige Smag, og som af andre ikke have ladet sig overtale at *renoncere* derpaa.

Dog grunder jeg ikke mine Domme eene her paa; thi jeg setter alle *Præjudicia* tilside, og læser de fleeste nye Skuespill: Men det er med stor Nød, at jeg kand komme fort med Læsningen, og udvirkes intet andet dermed, end at jeg fatter end højere Tanker om *Plauti* og *Molières* Skuespill, end som jeg havde tilforn.

Nogle af mine Venner, der Saaledes have vænnet sig til den *Parisiske* Smag, at de have tabt deres egen, have tvunget mig til at læse adskillige nye, sær *de Touches Comoedier*, som de holde for Mesterstykker, men jeg finder dem langt fra at være Mesterstykker, at de fortiene end ikke at bære Navn af Skuespill; jeg seer, at de ikke have de Parter, hvoraf en *Comoedie* skal bestaae; jeg finder, at Hoved-*Charactererne* sielden ere vel udførte. Jeg seer alleene nogle usammenhængende Scener, som ikke sigte til *Scopum* og et Stykkes *Denouement*: Jeg finder nogle tørre Samtaler, som ikke kand sætte nogen Tilskuer i Bevægelse. Alt hvad jeg kand rose, er Stiilen og nette Franske Vers: Men saadant gjør ingen *Comoedie*.

Forsøg kun at lade oversætte det prægtigste af *de Touches* Skuespill paa *solut* Dansk, saa skal min Herre befinde, at det ikke vil blive til andet, end det som jeg haver sagt, og at det ikke vil tiene til andet, end at dysse Tilskuerne i Søvn. *Molières Comoedier* derimod, skjønt de ogsaa tabe ved saadanne Oversættelser, blive dog altid behagelige *Comoedier*. Dette er mit Betænkende, saa vidt de nye Skuespills Oversættelser angaaer.

Hvad *Originaler* anbelanger, da som Erfarenhed lærer, at utallige *Autores* forgieves og med liden Lykke have arbejdet derpaa, da raader jeg ingen at vove sig paa det Farvand. Mand kand sige, at fra *Plauti* Alder indtil *Molière*, som gjør en Tiid af 2.000 Aar, intet anseeligt Skuespill, som bekendt er, haver været kommet for Lyset.

Thi hvad *Terentii Comoedier* angaaer, da er jeg ikke af Meening med dem, som gjøre saa stort Væsen deraf, indtil at *præferere* dem for *Plauti* Skuespill: Thi den Geist, den *Festivitet*, som er Siælen udi en *Comoedie*, og som gjør en Skue-Plads levende, fattes her. Vel er sandt, at Stilen er net, og *Charactererne* vel udførte; men saadant er noget, som mange andre kand *succedere* udi, efterdi det udfordrer kun Arbejde og en slags Skønsomhed. Men at skrive saadanne Skuespill som *Plauti*, dertil udfordres særdeelees naturlig Gave, som hos gandske faa Mennesker findes.

Min Herre vil maaskee ansee det som en Formastelse, at jeg viger fra saa mange, saavel lærde som skønsomme Mænds Domme herudi. Men mon lærde og skønsomme Mænd just ere Kiendere af Skuespill?

Ingen bør eller kand fortænke mig, om jeg herudi *præfererer Molières* Kiendelse for det heele *Parisiske Universitets* Betænkning. Man seer, at denne store *Comoedie*-Skriver fornemmeligen haver søgt at *imitere Plautum*, uden at rette sig efter de *Critiqver*, som derover af lærde Mænd ere faldne. Man seer, at af alle de gamle Stykker, som han haver foretaget sig at oversætte og pynte paa, han ingen haver taget af *Terentio*, men alleene af *Plauto*: Og kand man sige, at *Plauti Amphitruo*, *Aulularia* og *Menechmi* ere endnu de største Skuespill, som vi have.

Ingen kand dømme om et Skuespill, uden den der haver udstuderet et *Theatrum*, og af Erfarenhed mærket, hvad Virkning en *Comoedie* gjør paa Skue-Pladsen: Og, naar saa er, kand man ikke meget *reflectere* paa deres Domme, der sidde hiemme og *criticere* udi deres Skriver-Stuer, uden at have seet et Skuespills Forestilning; thi de samme kand ikke dømme uden om Stilen, om *Moralske* Sententzer, og et Stykkes *Regularitet*, da Erfarenhed lærer, at en *Comoedie*, som efter alle *Academiske* Regler er indretted, dog ingen *Comoedie* er. Thi mangt et Skuespill, som ved Læsning synes at være af ingen Betydelse, haver den fortreffeligste Virkning paa Skue-Pladsen. Et Skuespils Vægt og Gyldighed grunder sig derfor ikke paa lærde *Journalisters Critiqver*, men paa Tilskuernes *Applausu*: naar jeg siger Tilskuerne, meener jeg alleene saadanne, som have en naturlig og ufordærved Smag.

Det er af saadanne Tilskueres *Applausu*, at jeg haver fatted nogle gode Tanker om mine egne Skue-Spill, eftersom jeg haver seet dem paa vore Skue-Pladse at holde Stand med *Molières Comoedier*, da de fleeste andre oversatte Stykker ingen Stik have kundet holde.

Om ellers den gode naturlige Smag, som vore Tilskuere hidindtil have havt, vil holde længe ved, derom kand jeg ingen Forsikkring give. Thi det synes, at visse Folk arbejde paa at fordærve den, ved at *recommendere Spectacler*, som ere meere for Øjne end Ørene; At en Deel af vore fornemme Damer finde ingen Smag udi vore *Originaler* og indenlandske Skue-Spill, kand fornemmeligen tilskrives Franske *Gouvernanters Catechisation* og Optugtelse: Thi de holdes fra Barendommen til Franske Bøgers Læsning, og hører stedse tale om *Parisiske* Moder og Noder, saa at det derfor er ingen Under, at de ingen Smag finde udi et Skue-Spill, med mindre de see en Fransk *galonnered Marqvis* forestilled paa Skue-Pladsen.

Middel-Stands Folk derimod, hvis Smag er ikke bleven fordærved, finde meest Smag udi de Stykker, som *criticere* Landets Skikke og Sæder, og meener jeg, at den Smag er bedre og naturligere. Jeg forbliver &c.

Nordmandsdalen. Foto: BA, april 2008.

Det bemærkelsesværdige ved Nordmandsdalen er at alle figurerne forestiller »almindelige« mennesker fra Norge og Færøerne; men at de er sat op *næsten* som i et omvendt amfiteater. Interessen for menneskene ligner dén drejning som Holberg foretog i sine komedier, væk fra de kongelige og de adelige og henimod almuen - men mens Holberg forestillede sig at publikum også tilhørte almuen, så var det oprindelige publikum i Nordmandsdalen formentlig kongefamilien på slottet.

Til forskel fra Arveprinsens, Ove Høegh-Guldberg's og Wiedewelt's mindepark ved Jægerspris, er der hér i dalen et meget klart centrum, til gengæld er personerne navnløse.

Mindestøtterne i Jægerspris alle er angivet med navn på berømmelige personer, nogle adelige, nogle borgerlige, men er langt mere symbolske end de er »naturalistiske«.

Kinesiske Skuespil
Epistel 214 udkom oprindelig i 1750.

EPISTOLA CCXIV.

Til * *

Min Herre takker mig for den Underretning jeg haver givet om Skue-Spill. Han forlanger at vide noget om *Moderne og Theatraliske Spectacler*, i sær om de ogsaa ikke findes hos *Mahomedaner* og Hedninger i vor Tiid. Jeg haver udi Rejse-Beskrivelser derom intet tilstrækkeligt fundet. Det er derfor troeligt, at hvis Tyrker, Persianer, Indianer, eller andre langt fraliggende Folk betiene sig deraf, de ikke maa være af nogen Vigtighed, ey heller holdes paa *publique* Skue-Pladse som hos os. Thi *Chardin* udi hans omstændige Beskrivelse over Persien vidner, at naar Persianerne ville *divertere* sig, skeer Lystigheden udi *private* Huuse, hvor mange lade hente Dantzere og Sangere og Gøglere.

Det er alleene udi China, hvor man finder Skue-Spill fast af samme Beskaffenhed som vore *Europæiske*; thi de ere deelte udi *Acter* og *Scener* ligesom vore: Men derudi tages *Unitet* af Tiid, Sted og andre *theatraliske Regler* ey udi Agt; hvilket man ikke kand forundre sig over, efterdi saadanne *Regler* ikke udi *Europa* bleve agtede førend udi forrige *Seculo* og kort for {før} *Molières* Tiid:

De forestilles ogsaa gemeenligen alleene udi store Herrers eller *Mandariners* Huuse efter Maaltidet; og meene Chineserne, at det er nok, at deres Skue-Spill kand fornøje og tilligemed indprente Tilskuerne *Idée* om Dyder og Lyder.

Du Halde udi hans Chinesiske Beskrivelse mælder om en Samling af 100de Skue-Spill, som skal være forfattede under *Yuens* Regjering, og deraf anfører en *Tragoedie*, som fører *Titul* af *Tchao chi cou ell*, Det er: **Den liden Faderløse af Tchao Huus**, hvilken er den 85de udi bemældte Samling, og som paa Fransk er oversatt af P. *de Premare*.

Samme *Premare* siger, at Chineserne ingen Forskiel gjøre imellem *Tragoedier* og *Comoedier*. Enhver Bande bestaaer gemeenligen af 8te eller 9 *Acteurs*, hvoraf enhver haver sin Rulle og bestandige *Character*, ligesom udi de Italienske Skue-Spill, som jeg udi mine Latinske Epistler haver omtaelt. Den ovenmældte oversatte *Tragoedie* bestaaer af 5 Partier eller *Acter*, som kaldes *Tche*, og hver saadan *Act subdivideres* igien udi mindre Partier, som man kan kalde *Scener*. Den haver derforuden en Fortale eller *Prologum* paa Chinesisk *Sie stee*, hvorudi adskillige Personer føres paa Skue-Pladsen. Og, saasom samme *Prologus* er ikke meget vidtløftig, vil jeg anføre det fornemste deraf, hvoraf min Herre kand nogenledes see Chinesernes Smag udi Skue-Spill.

PROLOGUS.

Scena. 1.

Tou ngan cou alleene.

[Ganske vist ikke sat spatieret; men det er de senere linier af denne type, BA]

Et Menneske tænker ikke at beskadige en Tiger; men Tigreren søger at gjøre Mennesket Skade. Hvis man i Tide ikke søger at forsvare sig, fortryder man det. Jeg er *Tou ngan Cou*: Højeste Krigs-Minister udi det Kongerige *Tsin*.

Ling King, min Herre og Konge, havde tvende Tienere, som han gandske fortroede sig til. Een for at regiere Folket, nemlig *Tchao tun*, og den anden for at regiere Krigs-Magten, nemlig mig. Vore Forretninger have givet Anledning til Fiendskab imellem os. Jeg haver stedse havt Lyst til at styrte *Tchao*; men jeg haver ey kundet i Verk stille mit Forsæt.

Tchao so, som er en Søn af *Tun*, havde ægtet Kongens Dotter. Jeg havde udsatt en Morder, som skulde bestige Muren af *Tchao Tuns Palais*, for at myrde ham: Men samme Morder støtte sit Hoved mod et Træ og omkom.

Tchao tun gik en Dag ud af sit *Palais*, for at opmuntre Folket til Arbejde, og fandt han da under et Morbær-Træ en Mand, som var halvdød af Hunger: Han gav ham strax Mad og Drikke, og derved frelsede hans Liv, Paa samme Tiid bragte med sig en vestlig Konge en stor Hund, som kaldtes *Chin ngao*. Denne Hund forærede Kongen mig, og jeg besluttede at betiene mig af den samme, for at omkomme min *Rival*.

Jeg lod udi min Hauge sætte en Straae-Mand, klædt som *Tchao*, og af hans Skikkelse, og fyldte dens Mave med Faare-Indvolde. Paa denne Straae-Mand hidsede jeg Hunden, efter at jeg havde ladet den nogle Dage faste. Hunden, som var udhungret, greb ham strax med Gierighed an, rev ham i Stykker, og fortærede Indvoldene. Jeg blev ved at øve Hunden saaledes i hundrede Dage.

Da den Tiid var forløben, begav jeg mig til Hove, og sagde offentlig, at der var en Forræder, som stod Hans Majestæt efter Livet. Da Kongen spurte, hvo den samme var, svarede jeg, at den Hund, som Eders Majestæt forærede mig, kand saadant tilkiendegive.

Jeg førte derpaa Hunden til Kongen, da min *Rival Tchao tun* udi sin sædvanlige Klæde-Dragt var tilstæde. Saa snart Hunden (*Chin ngao*) blev ham vaer, begyndte han at giø; Kongen bad mig da, at slippe ham løs, sigende: *Tchao tun* maa være Forræderen. Da jeg løsede Hunden, forfulgte den *Tchao* allevegne paa den Kongelige Sal: Men Hunden blev til U-lykke dræbt af en *Mandarin*.

Tchao søgte da at redde sig med Flugten udi en Vogn: Men, saasom jeg ventede, at han saadant vilde giøre, havde jeg forhen ladet i Stykker slaae et af Hiulene, saa at han ikke kunde bruge Vognen. Udi denne Beængstelse indfandt sig en stærk Mand, som førte ham paa sine Skuldre igiennem Biergene, og frelsede hans Liv.

Man fornam siden, at det var samme Mand, som *Tchao tun* tilforn havde fundet under Morbær-Træet, og vederqvæget. Saasom jeg ved denne Gierning kom i Anseelse hos Kongen, udvirkede jeg *Ordre* at lade omkomme *Tchao* med hans heele Huus og Tienere, 300de Personer udi Tallet, saa at der blev ingen tilovers uden Sønnen *Tchao so* med Princessen hans Frue, som var Kongens Dotter. Ham undsaae jeg mig ved at lade offentligen henrette; og derfor ligesom efter Kongelig *Ordre* skikkede ham trende Morder-*Instrumenter*, en Strikke, Forgift, og en Dolk, givende ham Vallet, hvilket han vilde bruge til at omkomme sig med.

Han gaaer derpaa bort.

Scena. 2.

Tchao so. Princessen hans Frue.

Tchao so.

Jeg er *Tchao so*. Hvo skulde have tænkt, at *Tou ngan Con* af *Jalousie* skulde have drevet Kongen til at lade omkomme vort heele Huus, 300. Personer udi Tallet. *Princesse!* Giv Agt paa Eders Ægte-Fælles sidste Ord. Jeg veed, at I er frugtsommelig. Hvis I bringer en Dotter til Verden, saa haver jeg intet at sige Eder: Men dersom det bliver en Søn, saa giver jeg ham Navn for Fødselen, og vil, at han skal heede ***Tchaos Faderløse***. Opfostrer ham med Fliid, paa det han engang kand hævne sine Slægtinge.

Princessen.

Ach! jeg er gandske nedslagen af Bedrøvelse.

Et Sendebud fra Kongen.

Jeg bringer her fra Kongen en Strikke, Forgift, og en Dolk, og jeg haver Befaling, at overlevere dem til hans Sviger-Søn: Han kand selv udvælge hvilken Død han vil. Jeg er befalet efter hans Afgang [hans død] at indslutte *Princessen* udi hendes *Palais*, Ingen Forhaling maa derudi skee.

Han bliver derpaa Printzen vaer og siger:

Tchao so! Fald paa Knæ, og hør Kongens *Ordre*, som er denne: Efterdi Eders Huus haver begaaet *crimen læsæ Majestatis* [majestætsforbrydelse], haver man ladet henrette alle dem, som henhørrede dertil. I er alleene tilovers: Men, saasom I er min Sviger-Søn, saa vil jeg ikke lade Eder

offentligen henrette. See, her ere tre Ting, som jeg lader Eder tilbringe: I maa udvælge een deraf.

Gesandten bliver ved at tale.

Befalningen er videre: At man skal holde Eders Gemahl indsluttet udi hendes *Palais*, hvor hun stedse skal forblive; og man vil, at det Navn af *Tchao* gandske skal udslettes. Kongens Befalning maa strax efterleves: Retter Eder derefter, og tag eder strax af Dage.

Tchao so.

Ach *Princessen!* Hvad skal jeg gjøre i denne U-lykke?

(Han udfører derpaa sin Skiebne udi Sang.)

Princessen.

Ach Himmel forbarme dig over os! Man haver udryddet vort heele Huus; og de u-lyksalige Myrdede ligge ubegravne.

Tchao so. Syngende

Jeg skal ingen Begravelse have meere end de andre. Men *Princessen!* Kom vel ihu, hvad jeg *recommanderede* Eder.

Princessen.

Jeg skal aldrig forglemme det.

(*Tchao so* igientager sin forrige Erindring syngende, og derpaa dræber sig selv med Dolken).

Princessen.

Ach min Ægte-Fælle! I bedrøver mig til Døden.

Gesandten.

Tchao so haver myrdet sig. Han er ikke meere til. Hans Frue er indsluttet. Jeg maa berette, at Befalningen er efterlevet.

Dermed endes *Prologus*, og *Tragoedien* følger strax derpaa, som er udført i 5 *Acter*. Indholdet deraf er, at *Princessen* bringer en Søn til Verden, hvilken *Tou ngan Cou* agter og at myrde, paa det at ingen af *Familien* skulde være tilovers, som med Tiden kunde hævne de andres Mord.

Dette frygter *Princessen* for, og derfor aabenbarer sig for sin Liv-*Medico*, *Tching Yng*, hvilken for at redde Barnets Liv, bortfører det udi sin *Medicament*-Kiste. Men han bliver paa Vejen greben udi Arbejdet af en Høj *Officier* ved Navn *Han Koue*, som var beordret at holde Vagt ved *Princessens* Fængsel. Denne *Officier*, da han fik Oplysning udi Sagen, ynkedes han over Barnet, saa at han besluttede heller selv at døe, end tilstæde, at det skulde falde i Tyrannens Hænder.

Han bad derfor *Doctoren* at frelse den unge Prinds, og derpaa omkom sig selv. Af saadanne *heroiske* Gierninger er *Tragoedien* fuld; som af det efterfølgende kand videre sees. *Doctoren*, som er i Bekymring, hvorledes han best skal skiule Barnet, søger sin Tilflugt til en gammel *Officier*, ved Navn *Kong Lung* ['Kong' skal læses som et kinesisk navn], hvis Bistand han herudi begierer. Han siger sig at ville skiule den nyefødde Prinds, og at give sit Barn ud derfor, som han gierne tillige med sig selv vil opofre for Prindsens *Conservation*.

Den gamle *Officier* svarer dertil, at, saasom *Doctoren* er ung, men han selv bedaget, saa vil han tage *Doctorens* Barn udi sit Huus; thi, naar een af dem skal døe, er det bedre at en Gammel end en Ung opofres. Derom trættes længe disse tvende reedelige Mænd. Endeligen bliver de foreenede, at *Doctoren* i sit Huus skal skiule Prindsen, og at den gamle *Officier* skal tage til sig *Doctorens* spæde Barn, som skulde udgives for at være den unge Prinds, som man efterledte:

Og for at gjøre dette des troeligere, skulde *Doctoren* selv gjøre Angivelse, og tilkiendegive for Tyrannen, at den nyfødde Prinds var skiulet udi *Kong Luns* eller den gamle *Officers* Huus. Den gamle *Officier* bliver derpaa strax greben; men stiller sig strax an, for at gjøre Sagen des troeligere, som han ikke vilde bekiende: Hvorudover han ynkeligen bliver slagen og piinet, og *Doctoren* selv maa lade sig bruge til Bøddel. Dette udstaaer den *heroiske* gamle Mand med en ubeskrivelig Taalmodighed:

Imidlertid bliver Barnet fundet, som strax myrdes, og den gamle *Officier* derpaa, efter at han haver bebrejdet Tyrannen hans Ugudelighed, omkommer sig selv. Angiveren kommer derpaa udi stor Naade hos Tyrannen, hvilken tager hans formeente Søn til sig, og opfostrer som sit eget Barn.

Den unge Prinds bliver saaledes under et falskt Navn ikke alleene *conserveret*, men endogsaa herligen optugtet af den, hvis Bane-Mand han i Fremtiden skulde blive; hvilket og skeede. Thi da Prindsen var bleven, 20ve Aar gammel, aabenbarer *Doctoren* den heele Historie for ham, og opmuntrer ham til Hævn; hvilket da ikke var vanskeligt at i Verk sætte, efterdi Kongen var bleven underrettet om den Tyranniske *Ministers* Forhold.

Han blev da overleveret udi Prindsens Hænder, hvilken lod ham lide den piinagtigste og skiændeligste Død. Stykket endes derpaa med et *Morale*, som viser, hvorledes Dyd og Ærlighed belønnes, og U-retfærdighed og Tyrannie omsider faaer sin fortiente Straf.

Dette er Indholdet af denne *Tragoedie*, hvoraf man seer, at Chineserne ved deres Skue-Spill søge at indprænte Dyd; saa at der er intet at sige paa *Materien* som er opbyggelig, og opmuntrer til Velgierninger til Taknemmelighed, og at agte Navn og Rygte højere, end Livet. Man kand vel derimod sige, at *Heroismus* er stærkt *outrered*, og at de mange Selv-Mord ere anstødelige: Men man maa derhos betænke, at Selv-Mord haver blant Hedninger ikke alleene været holdet tilladeligt, men end og i visse Tilfælde haver været anset som en Dyd.

Hvad *Formen* derimod angaaer, da er den gandske u-ordentlig: Thi *Scenen* er ikke altid paa samme Sted, og Stykket befatter en Tiid af 20 Aar. Tyrannen, for Exempel, siger udi Slutningen af den 3die *Act*, at han nyeligen haver ladet myrde den unge Prinds; og i Begyndelsen af den 4de *Act* er Prindsen alt bleven 20 Aar gammel:

Saa at Stykket er efter samme *Model*, som de Skue-Spill, hvilke fordum bleve forestillede her udi Broelegger-Strædet, og hvormed jeg haver skiemtet udi den *Comoedie* kaldet *Ulysses*.

Dette kand ogsaa komme os latterligt for, at de Chinesiske *Acteurs* tildeels tale, og tildeels udsiunge deres Ord. Man kand dog ikke andet end forundre sig over Chinesernes *Inventioner* saavel herudi som udi andre Ting, helst saasom de ingen Omgjengelse have havt med andre *Nationer*, af hvilke de have kunnet *profitere*. Jeg forbliver &c.

Agerdyrkningen i Kina
Epistel 246 udkom oprindeligt i 1750.
Trykkes her som supplement til Ep. 214

Epistola CCXLVI.

Til * *

Jeg haver engang tiiskikket min Herre mine Betænkninger om Agerdyrkning, og viset, i hvilken Højagtning den haver været hos de Gamle, i sær hos Romerne: Men ingen *Nation* haver ellers havt højere Tanker derom, end den *Chinesiske*. Thi man kand sige, at det er udi *China*, hvor man ret skønner paa Agerdyrknings Vigtighed; saa at derfor hvad jeg udi min Underjordiske Rejse haver skrevet om den Højagtning, som Agermænd ere udi hos *Potuanerne* ikke meere bør holdes for *outrered*.

Blant alle *Chinesiske* Kejsere er ingen, som haver holdt Agerdyrkning udi højere Agt, end *Ven ti*, som siges at have regieret 179 Aar for Christi Fødsel. Samme Kejser, for at opmuntre sine Undersaatter til Jordens Dyrkelse, foregik dem med eget Exempel, og med egne Hænder *cultiverede* Slots-Jorden.

Der holdes aarlig en stor Fest udi alle Steder i *China*, saaledes, at Statholderen eller den fornemste *Mandarin* bliver udbaaren af sit *Palats* med *Instrumenters* Lyd: Han er kronet med Blomster, og gaaer i den Prydelse lige mod den Slots-Port, som vender mod Østen, ligesom for at gaae For-Aaret udi Møde. Han er gelejdet af adskillige Bære-Vogne, hvorpaa forestilles *Figurer* af berømmelige Mænd, som have *distingveret* sig ved Agerdyrkning; Gaderne ere tapisserede, og overalt, et Stykke fra et andet besatte med *Triumphs-Porte*, som ere *illuminerede*.

Blant adskillige *Figurer*, som da føres udi *Procession*, er en Koe af kaagt Jord: Den samme er af en saa overmaade Størrelse, at den neppe af 40 Mænd kand bæres. Koen haver gyldene Horn; og bag efter den gaaer et Barn med een bar Fod, og den anden bedækket. Samme Barn kaldes Arbejds- og Flittigheds-Geist; Det slaarer ideligen med et Riis paa Koen, ligesom for at drive den frem. Derpaa følge alle Agermænd med deres Redskaber. Naar man kommer for Statholderens *Palats*, skiller man Koen ved alle dens Zirater, og udtager man af dens Bug en stor Mængde af smaa Jorde-Kiør, som man uddeeler. Derpaa holder Statholderen en Tale, hvorudi han opmuntrer alle til Agerdyrkning, som er en af de vigtigste Håndteringer og nyttigst for Staten.

Hvor stor *Attention Chineserne* have til Agerdyrkning, sees deraf: Saa tidt noget Bud kommer til Hoffet fra en *Mandarin* eller Statholder, spørger Kejseren strax om Jordens og Land-Væsenets Tilstand. Efter de første Kejseres Exempel drive Kejserne selv hvert For-Aar et lidet Stykke Jord med egne Hænder, for at opmuntre Agermænd til Arbejde: Det samme giøre ogsaa *Mandarinerne* udi hver Stad.

Den nu regierende Kejser *Yong Tching* erklærede strax ved Regieringens Antrædelse, herudi at ville følge sine Formænds Fodspor. Han lod da *publicere* et Skrift, som befattede en Opmuntring til Jordens Dyrkelse. Den 24de *Februarii* som indfalder udi *Chinesernes* For-Aar, lod han sig indfinde personligen paa et vist Sted, gelejdet af en Hob Ager-Mænd, hvilke bragte med sig Plov-Redskab og fem slags Korn, som Kejseren med egne Hænder skulde saae. Efterat den sædvanlige Ofring var forrettet, kom han til Stedet med tre Printzer og ni *Præsidenter*, som skulde drive Jorden med ham. Kejseren greb da udi det heele Hofs Paasyn og Nærværelse fat paa Ploven, og drev den nogle gange frem og tilbage: Da han selv holdt op, efterfuldte ham een Printz efter en anden udi samme Arbejde; og, efter at Jorden var pløjet, saae Kejseren adskillige slags Korn eller Frøe, Videre blev intet gjort den Dag: Men de efterfølgende Dage blev Jorden dreven af de rette Agermænd.

Blant mange nyttige Anordninger, som den nu regierende Kejser haver gjort, er denne: At alle Statholdere befales aarligen, at erkyndige sig om, hvilke Landmænd *distingvere* sig meest udi Jordens Dyrkelse; og nyder saadan duelig Landmand af Regieringen Ære og Belønning. Saadanne Opmuntringer foraarsage, at udi intet Land i Verden Agerdyrkning meere *florerer*. Saadan Vindskibelighed er fornøden udi et saa folkeriigt Land: Thi, hvis Jordene der ikke med større Fliid bleve dyrkede, end udi de fleeste *Europæiske* Lande, vilde *China* ikke forslaae til at fede den tredie Deel af dens Indbyggere. *Chineserne* betiene sig af adskillige slags Giødninger, som os ere ubekjendte. Blant andet er dette mærkeligt, at de i Jorden nedgrave Svine-Børster, item Menneske-Haar, som til den Ende samles og sælges Sække-viis. De meene, at Jorden derved gøres kraftig. Jeg forbliver &c.

Kommentar: Billeskov Jansen mener at kilden til ovenstående epistel er den samme som til epistel 214.

Danseparret fra Nes, Nordmandsdalen. Foto: BA, april 2008.

Engelske Komedier
Epistel 241 udkom oprindelig i 1750.

EPISTOLA CCXLI.

Til * *

Jeg takker for det mig tilsendte Skrift, som indeholder Betænkninger over den Engelske og Franske Nation. *Autor* giver ikke uden Grund Fortrin udi de fleeste Ting til Engellænder; deres Skuespil vilde dog ikke befalde ham, og underskriver jeg gierne den Dom, som han derover fælder. Jeg haver ved Leylighed af den Danske Skueplads, som nu igien fornyes, igiennemløbet adskillige Engelske *Comoedier*, for at see, om nogen af dem kunde tiene udi vor Kram; men jeg haver endnu ingen fundet, som med *Succes* kunde forestilles paa vort *Theatro*, og det udi adskillige Henseender. Thi først findes udi de fleeste Engelske Skuespil adskillige Frierier, saa at man udi Læsningen bliver forvirret, og ikke kand have sine Tanker fæstede.

Dernæst ere de fulde af vanskelige og høytravende Talemaader, som man strax ved første Øyesyn ikke fatter. Endeligen finde andre *Nationer* deres Lignelser modbydelige; som for Exempel: I Steden for at sige, **hun hader ham indtil Døden**, *exprimere* de Engelske sig Saaledes: **Hun hader ham meere, end en Qvæker hader en Papegøj, eller en Fiske-Pranger stærk Frost** (*She hates him worse than a Qvaker hates a Parrot or than a Fishmonger hates a hard Frost.*) I Steden for at sige: De skieldte og spyttede mod hinanden, sige de Engelske: **De spyttede ad hinanden, ligesom to Æble, der steeges paa en Ovn.** (*Sputtring at one an other like two roasting apples.*)

Med saadanne Lignelser ere de Engelske Skue-Spill over alt opfyldte. Jeg vil derfor ikke *disputere* *Nationen* dens Smag, men alleene sige dette, at andre *Nationer* væmmes ved deslige Ziirligheder. Jeg vil ikke tale om de *Obscoeniteter*, som findes udi de Engelske Skue-Spill; thi mange af dem vilde blive utaalelige for Mands-Personer, end sige for vore peene *Damer*, som maa løse deres Snøreliv, naar de ikkun høre det Ord Jomfrudom eller andet deslige nævnet paa Skue-Pladsen. Jeg forbliver &c.

Spillemændene fra Fane, Nordmandsdalen. Foto: BA, april 2008.

Skuespil og Koncerter skader Værtshusene
Epistel 243 udkom oprindeligt i 1750.

Som det ses er den ikke, som sædvanligt, stilet til '**', men til 'Collegium Politicum',
og ikke et collegium i ubestemt, men i bestemt form.

Ej heller vil Holberg forklare noget, han vil - siger han - gerne bistås lidt ... ?

EPISTOLA CCXLIII.

Til *Collegium Politicum*,

Saasom intet hverken i Stats- eller Kirke-Sager forefalder, som jeg glemmer at erkyndige de højviise Herrer om; saa vil jeg herved *communicere* dem noget, som mig nyeligen er foredraget, for at høre deres gode Raad og Betnkning derover. En fornemme Viin- og Itapper (thi han handler med begge Slags Varer) *adreserede* sig til mig forgangen Uge, med en ynkelig Klage, saavel over sin egen og Medbrødres i Særdeelehed, som den heele Stads Tilstand i Almindelighed.

Klagemaalet grundede sig paa de her anrettede *Musicalske Concerter* og Skue-Spill; hvilke han meenede at være baade syndige, og skadelige i Henseende til Borgernes Næring. Hvad det første angaaer, da meenede han at bevise saadant af adskillige Geistliges og de grundigste *Catecheters* daglige Klagemaal der over; og angaaende det sidste, da kunde hans egen og hans Medborgeres slette Næring tiene til fuldkommen Beviis derpaa. Det var i begge disse Henseender han havde forfattet en *Memorial* til Borgemester og Raad udaf følgende Indhold:

Vi underskrevne Handelsmænd og Skatte-Borgere nødes at tilkiendegive vor gunstige Øvrighed den elændige Tilstand, som saavel Staden udi Almindelighed, som vor Laug udi Særdelehed ere bragte udi, formedelst Indførsel af *Musicalske Concerter* og Skue-Spill, som her paa nogen Tiid have været udi fuld Drift, hvorved Penge spildes paa syndige og daarlige Vellyster, og hvorved saavel Landets almindelige som vor egen Næring dagligen formindskes, og kiendeligen aftager. Vi kand med vore Hoved-Bøger og Kielder-Regninger bevise, at vor Næring fast paa to tredie Deelee udi et Aars Tiid er formindsket.

Vore Stuer, som forhen vrimlede af brave og *honete* Giester, der paa en Aften kunde tømme heele Tønder, ere nu om Aftenen gandske tomme. Man veed, at dette Riges Velfærd fornemmeligen bestaaer udi *Consumtion* af Øll og Brænde-viin, saasom deslige Varer, som ere Landets største *Producter*, ikke med nogen Fordeel kand sælges til Fremmede, og derfor nødvendigen maa fortæres hos os selv. Naar saadan *Consumtion* ikke befordres, kand Landets *Producter* ikke afsættes. Bønderne maa føre meget af deres Korn tilbage, som ikke kand imodtages af Brøggere og Brændeviinsmænd, formedelst Mangel af *Debit* til Kroer.

Vi haabe at den gunstige Øvrighed seer til, at alting kommer i sin forrige Stand og *Activitet* igjen; hvilket kand skee ved Forbud paa *Musicalske Concerter* og Skue-Spill, som gjøre vore Stuer og Sale tomme, og foraarsage *Obstruction* udi Kiøbstædernes Handel. Naar dette skeer, kand Handelen komme i sin forrige Drift, Blodet, som nu er ligesom størknet, kand komme til at flyde igiennem Stadens Aarer igjen, og Bønder, Brøggere, Brændeviinsmænd og Kroeholdere kand faae nyt Liv og nye Kræfter. Vi forblive &c.

Denne *Memorial* bad jeg Manden at maatte et Par Uger blive liggende hos mig; thi mit Forsæt var at give min Betnkning derover, som jeg efter Sædvane underkaster de højviise Herrers *Decision*. Min ringe Betænkning er denne.

Hvad Synd angaaer, da kand ikke negtes, at jo adskillige Geistlige og i sær vore beste *Catecheter* med Iver prædike der imod, visende af *Speners*, *Gotfried Arnolds* og andre fortreffelige Mænds Skrifter, at alle Slags *Spectacler*, Dantz, &c. ere syndige; Og hvad det sidste belanger, da have Viin-tappere, Kroeholdere og Brændeviinsmænd høy Aarsag til at beklage sig: thi jeg haver selv mærket, at Stuer og Sale paa Verts-Huusene om Aftenen, som ellers plejer at være deres beste og meest frugtbringende Tiid, at være de og tomme, da de tilforn vrimlede af allehaande Slags Folk,

sær udaf gamle Borgere, hvoraf enhver, ladende see sin *patriotiske* Iver og Redelighed i at forfremme Kroeholdernes Næring, ikke gik til Sængs, uden med en skikkelig Ladning.

Nu derimod løbe alle efter Spill og *Spectacler*, hvoraf intet læres, da de tilforn paa Verts-Huusene anvendte Aftenen paa grundige Samtaler saavel udi Stats- som udi Kirke-Sager; saa at et hvert Verts-Huus kunde ansees som et *Gymnasium* eller *Academie*, hvorudi Øvrigheds, *Generalers* og *Ministrers* Forhold blev *cxaminered*, og mange nyttige Forslage bragte paa Banen. Thi Erfarenhed lærer, at kraftige *Liqveurs* kand gjøre Stats-Mænd, ligesom de danne *Poëter*, Herudi *deciderer* jeg dog intet; men underkaster det de højviise Herrers Skiønsomhed. Forblivende &c.

Den tænksomme fisker fra Falnes, Nordmandsdalen. Foto: BA, april 2008.

Antik Skuespilkunst.

Epistel 244 udkom oprindeligt i 1750.

Epistola CCXLIV.

Til * *

Min Herre undrer sig over, hvi jeg saa sielden bivaaner vore Danske *Comoedier*. Aarsagen er, at jeg om Vinteren ikke kommer meget *ud*, efterdi intet gjør mig større Skade end Kulden: Ellers er jeg ikke saa stor Elsker af slige Tids-Fordrive, som Folk gemeenligen holde mig for at være.

Jeg beforder saadanne *Spectacler*, efterdi jeg holder dem ikke alleene at være uskyldige, men end ogsaa nyttige; og lader jeg mig ingenlunde afskrække af visse Geistliges *Declamationer*, allerhelst saasom *Theologi* selv ere ikke eenige udi de Domme, som fældes over Skue-Spill.

Adskillige af de helligste og ældste Kirke-Fædre have ikke taget i Betænkning at læse *Plauti* og *Terentii Comoedier*, endskiønt de ere ikke nær saa reene og kydske, som de der forestilles paa vore Tidens Skue-Pladse, ey heller øvedes med saa ringe Bekostning.

Hvad som fornemmeligen var at sige paa de gamle Romerske og Græske Skue-Spill, vare de overmaade store Bekostninger, som derpaa giordes, og som kand holdes fast for utroelige. Thi *Præsentationer* af 3 *Sophoclis Tragoedier* siges at have kostet *Athenienserne* meer end den *Peleponnesiske* Kriig. Dette synes vel noget stærkt tælt: Dog er det vist, at de Gamle have anvendt umaadelige Penge-Summer paa Skue-Spill; thi deres *Theatra* og *Amphitheatra* have været store og prægtige, og en eeneste god *Acteur* kostede meer at underholde, end mange Selskabe tillige udi vor Tiid.

Aesopus en *Tragisk*. *Acteur* efterlod sig ikke langt fra 9 Tønder Guld (*ducenties sestertium*) som han havde vundet ved Skue-Spill. *Roscius*, som levede udi *Ciceronis* Tiid, nød til aarlig *Gage* henved 25.000 Rigsdaler udi vor Mynt: Og *Julius Caesar* gav *Laberio* 20.000 Rigsdaler, for at spille et Stykke, som han selv havde giort.

Naar Skuespill bringer saadant med sig, kand man ikke alleene undskylde, men end og berømme dem, der med Iver prædike derimod. Men, saasom vore Tidens *Spectacler* forestilles med liden Bekostning, og de fleeste af vore *Comoedier* indeholde intet uden uskyldigt Skiemt blandet med nyttigt *Morale*, saa kand man ikke andet end have Medlidenhed med dem, der med saadan Bitterhed tordne derimod, og holde for, at deres hæftige *Declamationer* ere heller Virkninger af den sorte Galde, end af en retskaffen Nidkierhed.

Lader os for Exempel *examinere* det første Stykke af vore Danske *Originaler*. Indholdet deraf er dette: Nogle Handverksfolk *raisonnere* over Stats- og Kirke-Sager, igiennemhegle Øvrighed, og enhver bilder sig ind at være et beqvemt Redskab til at *reformere Republiken*.

Man gjør til Forsøg en Kandestøber til Borgemester, og indvikler ham udi Forretninger, hvorved han lærer at kiende sig selv, og at tilstaae sin forrige Daarlighed. Videre forestilles udi samme Stykke *Projectmagere*, som under *Prætext* af det gemeene Beste sigte til deres egen Nytte. Der vises og deres Opførsel, der i en Hast ophøyes til Værdighed. Endelig forestilles ogsaa en snedig Tiener, der lader sig Hænderne forgylde, for at skaffe *Sollicitantere Audience*.

De fleeste af vore *Originaler* ere af samme Natur; hvorudover den mildeste Dom, som man kand fælde over disse hidsige *Oratores*, er, at de bør ansees som svage Lemmer udi et *Societet*, og som selv behøve at indtage de bittre *Medicinske Piller*, som de tillave for deres Medborgere.

Jeg haver tilforn antegnet adskilligt om de gamle Græske Skue-Spills Indretning, og viser, hvorudi deres *Ckor* mellem *Acterne* haver bestaaet. *Mad. Dacier* laster dette, at man haver afskaffet de gamle *Chore* heldst udi *Tragoedier*, holdende det u-rimeligt at *interrumpere* et Sørge-Stykke med *Violiner* imellem *Acterne*; hvilket haver ingen Overeensstemmelse med det, som Tilskuerne have seet udi *Actionen*. Andre derimod have hendes Smag herudi ikke.

Aarsagen, hvi de gamle *Chorer* ere blevne afskaffede, meenes at have været denne. Et *Chor*, som forestilledes imellem *Acterne*, bestod af adskillige Personer, der bleve anførte af en Formand kalden *Choryphæus*: Saasom nu disse Personer stedse bleve paa Skue-Pladsen, saa blev det anstødeligt at see hemmelige *Ittrigver*, som imellem 2 eller 3 *Acteurs* bleve udi det heele *Chors* Overværelse overlagde: thi de kunde i saa Maade ikke *passere* for hemmelige meere. Hvor vidt denne Aarsag kand strække sig, derom lader jeg andre dømme.

Det er troeligt, at *Chor* af samme Aarsag er afskaffet, som *Pantomimer*; efterdi vore Tiders *Acteurs* finde for stor Vanskelighed derudi. Her kand jeg ikke efterlade at melde noget om en særdeeles Maade, som brugtes udi *Actioner*, som nu omstunder kunde holdes u-rimelig og fast utroelig. *Actionerne* have nærmed sig til de nu brugelige *Recitativer* udi *Operas*; men have dog ikke været det samme: thi hvorvel de kaldtes *Cantus* eller Sange, saa have de dog bestaaet udi Tale, men udi saadan Tale, som stedse var udi *Cadence*, og geleidet af en *Basso continuo*.

Det sælsomste herved var dette, at Talen og Gebærderne vare paa Skuepladsen delte imellem tvende *Acteurs*, hvoraf den eene udtalede Ordene, som den anden *exprimerede* ved Gebærder; og saasom de vare begge *masqverede*, syntes det for Tilskuerne, ligesom den, der alleene gjorde Gebærderne, var den samme, som førte Talen. At dette saaledes er skeed paa de Romerske Skuepladse, derom haves gandske tilforladelige Vidnesbyrd, hvorvel det er vanskeligt at fatte, og man egentligen ikke kand vide, hvi man ey lod det blive ved een Person alleene; med mindre man haver holdet for, at *Actionen* kunde blive des rigtigere, naar enhver af de tvende havde alleene at tage vare paa sin Part, og Virkningen, efterdi Personerne vare *masqverede* og Skuepladserne store, var denne, at det syntes for Tilskuerne at være een og den samme Person.

De gamle *Comoedianter* have ellers været udi stor *Estime*; thi man finder, at den bekiendte Romerske *Acteur Roscius* haver staaet udi fortrolig Venskab med *Cicero*. Man bør ey heller kaste Foragt paa en *Acteur*, saalænge der intet Ont er at sige paa hans Liv og Levnet.

Vel er sandt, at de slags *Occupationer* kand give Anledning til u-ordentligt Levnet, og de forstillede Elskovs Spill mellem *Acteurs* og *Actricer* ofte forvendes til virkelige. Men just denne slibrige Tilstand bevæger mig til at fatte des høyere Tanker om en *Comoediant*, der, u-anseet saadan Fristelse, fører et skikkeligt Levnet: thi den, der idelig løber paa en Hale-lis, uden at falde, viser stærkere Prøver paa en sikker Fodgienger, end den, der løber paa et Stue-Gulv.

Jeg tog derfor ikke i Betænkning heller at betro et Embede enten geistligt eller verdsligt til *Molière*, der sin meeste Tiid havde *ageret Comoedier*; og tilligemed *distingveret* sig ved et ordentligt og *philosophisk* Levnet, end til en fransk *Abbé* eller *Catechet*, der førte et Levnet, som ikke svarede til hans Stand og Embede. Jeg forbliver &c.

Skuespillerens personlige Forhold til Rollen
Epistel 276 udkom oprindelig i 1750.

EPISTOLA CCLXXVI.

Til * *

Man haver mærket ved Skue-Spill, at undertiden en maadelig *Acteur* udi *Actionen* haver *distingveret* sig, naar noget ham virkelig er hændet, som haver Overeensstemmelse med den *Rulle*, som han skal spille. *Gellius* anfører herpaa til Beviis en Græsk *Comoediant* ved Navn *Polus*, den samme havde mistet en Søn, som han meget elskede, og hvis Død han højlig begræd.

Midt i denne Sorg maatte han agere een af *Sophoclis Tragoedier*, nemlig *Electra*. Udi samme Sørge-Stykke forestilles *Electra* begrædende sin Broder *Orestis* Død, og bærende et Skriin, hvorudi hans Aske og Been ere lagde. Og, saasom *Polus*, der endnu var i dyb Sorg over sin Søns Død, forestillede *Electræ* Person, spillede han *Rullen* med saadan Livagtighed, saa at man paa Skue-Pladsen syntes at see den sørgende *Electra* selv, og Tilskuerne bevægedes af hans Sukke og Graad, ligesom de kunde være virkelige.

En bedre *Acteur* havde maaskee ikke kunnet spille denne *Rulle* saa vel. Han maatte *exprimere* en *Affect*, som ikke var virkelig, men forstilt, da *Polus* derimod var just slagen af samme *Affect*, som *Electra*; thi, ligesom en *Hypocrit* af gode Kiendere kand skilles fra en virkelig *Devot*, saa kand ogsaa en virkelig *Passion* kiendes fra en forstilt. Det er saadan een, som findes hos en *Comoediant*, hvilken derudover paa Græsk heder en *Hypocrit*.

Jeg erindrer mig herved hvad som fortælles om *Molière*, nemlig, at han aldrig bedre havde forestillet Personen af den indbildte Syge end den allersidste gang, da han virkeligen var syg: Thi det var det sidste Stykke, som han spillede, saasom hans Død fuldte kort derpaa. Jeg forbliver &c.

Om Mascarader. Livet som en mascarade.
I den naturlige stand var man *ikke* maskerede.
Epistel 347 udkom oprindelig i 1750.

Epistola CCCXLVII.

Til * *

Udi den Betænkning, jeg haver gjort over Eeder, er viset, at adskillige Eeder, som ere af største Betydelse, agtes allerringest, og de ringeste derimod holdes af største Vigtighed, saa at det er ikke Eederne udi sig selv, men Eedernes Navne og Maaderne, paa hvilke de blive udtalede, som indjage meer og mindre Skræk. Lige Anmærkninger kand gjøres over Spill og Leeg, efterdi nogle, som ere mindst lastværdige og mindst u-rimelige, agtes meest forargelige og daarlige, saa at det synes, at man støder sig meere over Navnet end over Tingen.

Ingen Leeg, ingen Tidsfordriv holdes meere daarlig og u-anstændig end den, som fører Navn af *Mascarade*, da dog ingen af alle er meere rimelig og bedre grundet; thi *Inventionen* deraf er sindriig, og Forargelsen bestaaer alleene udi dens Misbrug.

Jeg siger, at *Inventionen* er sindriig, saasom derved forestilles den naturlige Stand, hvorved alle Mennesker gjøres lige, og hvorudi all Tvang og besværlige *Ceremonier* til en Tiid ophøre. Det er en *Imitation* af de gamle *Saturnalier*, hvilke paa visse Aarets Tider bleve holdne for at igienkalde den naturlige Stand, da ingen Forskiæl var imellem Høye og Lave, imellem Herrer og Tienere, imellem Mennesker og *Characteriserede* Mennesker [mennesker af rang].

Det er i den Henseende, at Folk udi *Carnavals* Tiden *masqvære* sig, paa det at Omgjængelsen kand blive fri, utvungen, uden Frygt og Undseelse, saa at en Undersaat kand *familiarisere* sig med sin Konge, og en Tiener med sin Herre, hvilket ikke kand andet end være behageligt baade for Høye og Lave; for Høye, efterdi de imidlertiid kand paatage sig den Skikkelse, som mange af dem ønske, men som Moderne ikke tillade dem at føre, saa at de kand lignes ved berustedede Folk, hvilke finde sig husvalede og begynde at *respirere*, naar det tunge Harnisk nedlægges, eller ved dem der gaae paa Stylter for at synes høyere end de ere, hvilke finde sig lettede ved at blive andre lige udi Høyden; For ringe Folk og Tienere maa det iligemaade være behageligt; thi de kand i saa Maade lignes ved fængslede og indspærrede Mennesker, for hvilke Fængselets Dørre aabnes og Frihed gives at gaae hvor de ville; Thi den sædvanlige Stand, som vi udi *Societeter* og anden Regiering leve udi, er saadan, at nogle sige sukkende, **gid vi turde**, andre, **gid Omstændighed vilde os tillade**.

Eftersom nu *Mascarader* have saadant Sigte, saa maa man tilstaae, at *Inventionen* deraf er sindriig, ja at det er en *philosophisk* Leeg, eller at den i det ringeste giver Anledning til *philosophiske* Betragtninger, efterdi alle derved erindres om den Tilstand, Mennesket ved første Skabning af GUD er satt udi, og fra hvilken det formedelst Synden er faldet: Man kand i saa Maade sige, at den sædvanlige Stand, som vi leve udi, er en bestandig *Mascarade*, efterdi Regiering, Moder og Sædvaner paalegge os Masker, hvilke vi ved saadan Leeg ligesom nedlægge, og at vi egentligen ikke ere ret maskerede, uden naar vi gaae med blotte Ansigter.

Efterdi nu *Mascarader* have saadan Oprindelse, maa man forundre sig over, hvi ingen Leeg eller Tidsfordriv meere bliver igiennemhegled.

Det er i saa Maade fornødent at betragte denne Leeg paa den anden Side, og eftersee de Sviter, som *Censores* foregive deraf at flyde, og hvorpaa de grunde deres haarde *Critiqver*. De foregive, at Nat derved gjøres til Dag, og Dag til Nat. Denne Indvending haver Henrick i *Comoedien* besvaret; og vil jeg legge dette dertil, at ved Kort-Spill og store Aftens-Maaltider ogsaa Nat gjøres til Dag, og dog blive saadanne Aften-og Nat-Forsamlinger ikke saa sværtede som *Mascarader*, endskiønt haardere Domme derover burde fældes, efterdi man af hine samle paa Sygdomme, som man udi disse fordrive, og man af en Dandse-Sal gaaer meer fornøyet bort end af en Spille-Stue, hvor mange tilsætte deres Midler.

De foregive (2) at *Mascarader* give Anledning til ublue Elskovs *Intriguer*. Denne Indvending synes

at være af Vigtighed udi Spanien og Italien, hvor Fruentimmer indspærres, og ere usynlige: Men aldeles ikke her udi Norden, hvor Omgængelse imellem begge Kjøen er fri og utvungen det heele Aar igiennem; saa at man uden Middel af *Mascarader* kand gjøre Elskovs Erklæringer.

De grunde (3) deres Domme paa den Uanstændighed at forklæde sig, og at Mænd iføre sig Qvinde-og Qvinder igien Mænds-Dragt, bestyrkende sig med gamle Kirke-Fædres Prædikener og Skrifter derimod. Men adskillige fornuftige Skribentere, som *M. Barbeyrac* haver viser, at de gamle Fædres *Morale* ofte er ilde grundet, og andre meener, at adskillige haarde Domme som af Prædikantere fældes over *indifferent* Ting, kunde udkradses af vore Postiller.

Min Herre maa ikke tænke, at jeg udi dette mit Brev stræber at *recommendere Mascarader*; thi hvad skulde drive mig til at figte for en Ting, hvoraf jeg aldrig haver været nogen Elsker. Mit Forsæt alleene er at vise, samme Vildfarelse her at begaaes som med Eeder; thi man seer igiennem Fingre med visse Tidsfordriv, som ere meest lastværdige og daarlige.

De Natte-Forsamlinger, som holdes udi Spille-Huuse og Viin-Kieldere, hvor man sidder og fortaler sin Næste og igiennemhegler øvrighed indtil man maa lade sig lede drukken hiem, blive mindst igiennemheglede, skjønt de give meest *Materie* dertil.

Jeg vil dog tilstaae, at mange have haft Føye til at prædike imod *Mascarader*, efterdi paa visse Steder deraf haver været gjort Misbrug. Men saadant kand siges imod all slags Tidsfordriv, naar de øves for ofte og Misbrug deraf gøres. Alt hvad som skeer udi *Exces* og uden Maade bliver lastværdigt og skadeligt; thi man kand æde sig en Feber paa Halsen endogsaa af en Melgrød, skjønt det er ikke alleene en uskyldig, men endogsaa en sund Spise, naar den bruges til Maade.

Jeg kand ellers ikke see, hvad Føye man haver at *declamere* saa heftigen imod *Mascarader* eller fordømme saadanne Leege; alt hvad jeg kand herom sige, er dette, at *Mascarader* med større *Præcaution* [forsigtighed] maa tillades end andre *Divertissements*, og det formedelst den store Behag, som Mennesker derudi finde, og som i den Henseende kand foraarsage, at derudi ingen Maade vilde holdes, hvis de ikke bleve indskrænkede.

Til Slutning vil jeg sige dette, at det er vanskeligt at begribe, hvi *Mascarader* holdes for en uskyldig Lyst, og allevegne tillades udi Italien og andre Lande, hvor man kand frygte for onde Sviter deraf, og de derimod fordømmes udi Norden, hvor de ingen onde Virkninger kand have. Jeg forbliver &c.

Kilde: F.J. Billeskov Jansen's udgave af Holberg's: »Epistler«, bd. 4, s. 123-126. Der er tilføjet afsnitsdelinger og et par ordforklaringer. BA, 25.09.2007

Fiskerne fra Manger, Nordmandsdalen. Foto: BA, april 2008.

Italiensk Opera og fransk Komædie.
Epistel 373 udkom oprindelig i 1750.

Epistola CCCLXXIII.

Til * *

Min Herre forundrer sig over, at jeg ikke kommer paa det Italienske *Opera*, eller paa de Franske *Comoedier*; og jeg forundrer mig over, at han kommer der saa ofte, helst saasom jeg veed, at han hverken forstaaer Italiensk eller Fransk. Men jeg kand tænke, at han vil helst bivaane de fremmede Spectacler, hvor Folk af de første *Classer* lade sig indfinde, for ogsaa at synes fornem. Saadant kalder jeg en ret *honete* Ambition, hvorpaa ingen større Prøve kand gives end saadan Opførsel, hvorved man lader see, at man agter sin *Honneur* højere end sin naturlige Lyst og Fornøjelse. Thi at ansee, eller anhøre udi fire stive Timer noget som man ikke forstaaer, er et *Martyrium*.

Hvad som holder mig fra disse fremmede *Speetacler*, er en patriotisk Iver, som jeg ikke kand skille mig ved.

Foruden den *patriotiske* Iver, som hindrer mig at bivaane og at understøtte disse fremmede *Spectacler*, er min egen Smag. Jeg drister mig ikke at sige, enten den er god eller slet; jeg kand alleene sige, at den ikke er fornemme, og er det endnu hos mig en u-afgiort Sag, om den borgerlige eller velbaarne Smag er meest naturlig.

Jeg haver eengang bivaanet det Italienske *Opera*, da man forestillede det Stykke kaldet *Pharnaces*. Jeg saae der nogle at græde, andre at lee, nogle at skieldes, andre at snorke og nyse efter musicalske Noder og Tact. Intet syntes mig at være meer modbydeligt og unaturligt. Det, som jeg meest forargede mig over, var at see den Store *Pompeius*, som i sin Tiid var en Skræk for den heele bekiendte Verden, at forestilles af en sminket *Demoiselle* eller Italiensk *Donna*. Jeg tænkte da ved mig selv: Om *Pompeius* stod op fra de Døde, kom her ind i det samme, og saae sin Majestætiske Person forestilled af en pibende *Operatrice*, han vilde med en Krabask have fejlet dygtig om sig, og giort den heele syngende Republik maalløs.

Jeg disputerer derfor dog ikke andre deres Smag: Jeg tilkiendegiver kun min egen, og viser, hvorpaa grunder sig den liden Behag, jeg haver for disse *Spectacler*, nemlig, efterdi de have kuldkastet vort *Musicalske Societet*, hvilket var yndet og *admireret*, saavel af fremmede, som af egne Landsmænd, og det ikke uden Aarsag. Jeg kand vidne, at den Musik, som der til Afskeed blev forestilled sidste Uge, var saa prægtig og saa bevægelig, at jeg ingensteds paa mine Rejser haver hørt den bedre; og dog saae man fast ikke andre Tilhørere, end Skriver-Karle, Sye-Piger og Stue-Piger: Thi de saa kaldne *honete* Folk bivaanede alle det Italienske *Opera*.

Jeg haver og eengang været paa den Franske *Comoedie*, da *Tartuf* blev *ageret*, for at see, om den der bedre blev *exeqveret*, end paa den Danske Skue-Plads, hvor den nyeligen tilforn var forestilled. Man skulde tænke, at hvor man betaler dobbelt, der faaer man de beste Vahre. Men dette prægtige Stykke blev saaledes opført, at jeg ikke kunde bie at see Enden. Min Herre bør *reflectere* lidt paa disse mine Anmærkninger, saasom han veed, at jeg kand skiønne baade paa Musik og Skue-Spill. Han vil maaskee sige, at en alt for stor *patriotisk* Nidkierhed driver mig til at fælde partiiske Domme. Men min *patriotiske* Iver er dog ikke saa stor, at den kommer mig til at *renoncere* paa mine Sandser. *Ita amo patriam, ut simul judicem* [ca.: Jeg holder nemlig så meget af mit fædreland at jeg også dømmet det; sér på det med kritiske øjne] . Jeg forbliver &c.

Kilde: F.J. Billeskov Jansen's udgave af Holberg's: »Epistler«, bd. 4, s. 203-204. Der er tilføjet afsnitsdelinger og en smule forklaring. Se evt. Billeskov Jansen's kommentarer i bd. VII hvor der står en del om Holberg's store interesse for og færdigheder i musikken.

Bemærkningerne til 'Min Herre' er så syrlige at man må føres til dén opfattelse at der kun kan være tale om en fiktiv person; ikke at dét ligefrem skulle være en *nyhed*, men hér er 'behandlingen' *påfaldende* hårdhændet. BA, 22.02.2009

Franske og danske Komedier på Scenen.
Epistel 374 udkom oprindelig i 1750.

Epistola CCCLXXIV.

Til * *

Jeg haver udi en af mine forrige Skrivelser talet om Smagens Forandring udi Skue-Spil. Den fordærvede Smag har først reysset sig udi Paris, hvorfra den ligesom en smitsom Syge haver spredt sig ud over adskillige andre *Europæiske* Lande; saa at man nu begynder at vrage *Molières* Skue-Spil, og finder Behag udi ilde sammenhængende og mavre Stykker, og saadanne, som af intet kand *recommenderes* uden af Actionerne, Klædedragt, *Processioner* og *Acteureernes Grimacer*.

Og, saasom man ogsaa her i Staden søger at vænne Tilskuerne til lutter *Bouffonnerie*, hvor til Ørene ikke behøves, men alleene øyene, spaaer jeg, at mine egne *Original*-Stykker, som tilforn have været med Succes forestillede saavel uden, som inden Lands, ville have samme Skiebne. Thi den *Politiske* Kandestøber, den Stundesløse, den Vægelsindede, og andre Skue-Spil af rare Characterer, kand nu ikke holde meere Stand mod *Oraclet* og *Merlin Dragon*, *Vulcani* Kiep, den Forhexede Skaal, og andre deslige Stykker, hvorudi intet er uden pur *Arlequinerie*.

Naar man spørger deslige Stykkers Forfægtere, hvad Smag de for Exempel finde udi *Oraclet*, som de aldrig kiedes ved at see, svare de, eller rettere ikke kand svare andet: end at det er saa behageligt at see de Støtter, som *præsenteres*. Spørger man om, hvad videre, saa vide de intet videre at sige derom. En fortaalte mig nyeligen, at han havde seet *Merlin Dragon*, som han holdt for et prægtigt Skue-Spil, men kunde intet andet anføre til Bevils derpaa end den *Procession* af *Dragoner*, som med Trommer og Piber blev forestillet; item dette, at Tilskuerne havde klappet saa stærkt og saa ofte. Men at der ofte roses og klappes hen i Taaget og uden Grund, viiser Stykkernes Elændighed, naar de ved Trykken komme for Lyset; da seer man, at deres Nøgenhed haver været skiult ved *Actioner*, Optog og Præsentationer, som falde i øyene: saa at disse Skue-Spil kand sættes i *Classe* med de Stykker, som af omløbende Comødianter forestilles paa Torve og Markeder.

Der ere fundne og endnu findes adskillige Geistlige, der tale hæftigen mod Skue-Spill. Dem kunde man bringe til Taushed, hvis man i Steden for blotte Narrerier, alleene forestillede *moralske Comoedier*, hvorpaa haves god Forraad, saavel af Fremmede, som Originaler, som forestille og *censurere* [her ca. = kritisere] de Feyl og Skrøbeligheder, som findes ofte meest hos dem, der stærkest formedelst Mangel af Egen-Kundskab prædikede mod Skue-Spil. Dette bør man *recommendere* dem, som have *Direction* over *Spectacler*, at de udvælge saadanne Stykker, som *divertere* og undervise tillige, hvorved vore Tilskuere kand komme udi god Smag igien, saa at man ogsaa paa Skue-Pladsen med *Succes* kand forestille *Molières Misanthrope*, hvorudi intet er uden alleene for ørene.

Intet kunde have været mig lettere, end at skrive saadanne Skue-Spil, som nu er paa Moden; men jeg haver brugt min Pen udi dette slags Arbeyde, som en *Philosophus*, og derfor regner mine *Comoedier* iblandt mine *Moralske* Skrifter. Vel er sandt, at visse af mine Stykker, som for Exempel Julestuen, kand siges alleene at være skreven for at komme *Spectatores* til at lee. Jeg tilstaaer gierne, at samme Stykke ikke er meget *moralsk*, skiønt derved vises dog et andet Sigte, nemlig at forestille de forrige Tidens Overtroe og *Simplicitet* udi *Festers* Helligholdelse. Dertil sigtede den store Lovgiver *Petrus Alexiowitz*, da han engang lod celebrere en Bryllups-Høytid efter den gamle latterlige Russiske Mode, for at beskiæmme dem, som ikke vare tilfreds med hans *Reformation*. De gamle Tidens Forestilling, som skeer udi Julestuen, er ellers saa naturlig, at intet Stykke, enten *Original* eller oversatt, er *ageret* med meere *vivacitet*, eller haver satt Tilskuerne meer i Bevægelse.

Ellers maa jeg igientage, hvad som jeg tilforn haver anmerket udi den Sammenligning, som jeg haver gjort imellem de Franske oversatte Stykker og vore *Originaler*, nemlig at de første have en stor Fordeel udi *Actionerne*: Thi saasom de saa ofte have været spillede af gamle *habile Acteurs* udi alle Lande, saa er ethvert Skrit og en hver Bevægelse afpasset. Dette kand ikke siges om vore *Originaler*, hvilke alleene have *recommenderet* sig ved deres egen indvortes Valeur; thi Actionerne

ere ikke uden saadanne, som nye og u-exercerede Acteurs selv i en Hast kand ophitte. Jeg vil ikkun til Exempel melde om tvende store *Denouemens*, som findes udi vore *Original-Comoedier*; den eene er udi **Menschen-Schreck**, hvor en *Officier*, omfavnende en maskeret Person, som han meener at være en Slavinde, omfavner sin egen Frue, som han haver fortalt [Ca. = bagtalt]: den anden er udi de Usynlige; hvorudi *Arlequin* finder et Skabilken-Hoved i Steden for den Deylighed, som han venter at see. Disse tvende *Catastropher* burde sætte Tilskuerne udi samme Bevægelse, som Slutningen af den 4de *Act* udi *Tartuf*. Men hvad som her haver en stor Virkning, haver der ingen, efterdi *Actionerne* blive ikke ligevel udførte. Hvis den Fliid og de Bekostninger, som gjøres paa de oversatte Franske Stykker, bleve anvendte paa vore *Originaler*, vilde de have langt større Anseelse. Jeg forbliver &c.

Kilde: F.J. Billeskov Jansen's udgave af Holberg's: »Epistler«, bd. 4, s. 205-207. Der er tilføjet afsnitsdelinger og en smule forklaring. Se evt. Billeskov Jansen's kommentarer i bd. VII. BA, 22.02.2009

Teaterforestillinger er opdragende.
Epistel 392 udkom oprindelig i 1750.

Epistola CCCXCII.

Til * *

Vore ivrige Prædikantere blive stedse ved at tordne mod *Comoedier*, og vore *Comoedianter* blive stedse ved at *agere*, saa at det lader som de eene ikke agte meget, hvad de andre sige. Begge meene, at de undervise Mennesker; skjønt de ere ikke eenige udi *Methoden*: De første følge *Heracliti Plan*, de sidste *Democriti*; og meenige Mand er endnu ikke eenig om, hvilken *Methode* haver meest Virkning, skjønt de fleeste holde for, at man kraftigere *informerer* med Latter, end med vaade øjne og knyttede Næver, eftersom der hos Mennesker findes fast meer *Materie* til Latter end til Graad, og Erfarenhed derforuden viser, at Gemytterne ved latterlige og u-rimelige Personers Forestillelse ligesaa ofte forbedres, som de ved alt for hæftige *Declamationer* opirres; helst naar tilligemed mærkes, at Prædikanternes Levnet ikke svarer til deres Lærdom, hvorpaa desverre haves daglige Exempler: Saa man kand sige, at mange, som tale hæftigst mod *Comoedier*, forestille selv de største Skue-Spill.

Saasom det i nogle 100de Aar haver været et Problema, saavel blant Geistlige som Verdslige, om Skue-Spill bør tillades udi Christelige *Societeter*, eller ej, saa drister jeg mig ikke til at *decidere* derudi; og vilde jeg ønske, at andre gjorde det samme: Thi intet er sælsommere, end udi en længe omtvistet Sag, hvorom man blant lærde Mænd, ja Helgene selv, finder stridige Meeninger, at ville med Myndighed afsige Dom. Thi det er ligesom en vil sige: Om denne Post have de største og lærdeste Mænd foranderlige Meeninger, saa at den hidindtil haver været et *Problema*; men jeg meener at min Kiendelse herudi kand gøre Ende paa Tvistigheden, saa at det bliver ikke meer et *Problema*; Man maa bekiende, at, naar en Mand lader sig mærke med saa høje Tanker om sig selv, ingen Opførsel kand give rigere *Materie* til *Comædie*. Jeg siger for min Part, at jeg drister mig ikke til at afsige Dom herudi; og derfor lader mig eene nøje med at tilkiendegive, at Tvistigheden endnu ej er afgjort, hvorpaa jeg til Beviis kunde anføre mange Vidnesbyrd.

Men, saasom ingen *Materie* er meere udpidsket, holder jeg ufor nødvendent at opkaage igien, hvad andre *pro* og *contra* herom have anført. Jeg vil ikkun spørge vore *Censores*; hvad de dømme om den Kongelige *Fundation*, som Høylovlig Ihukommelse Kong *Friderich 2.* ved de grundigste og lærdeste Mænd her lod forfatte for de 100de Studentere, der nyde Kongens Kaast paa *Communitetet*. Den 4de Artikel er af saadan Indhold:

For det fierte skulle och *Eleemosinarii* [stipendiaterne, de der nyder 'almisser'], som af os underholdes, strax nogen *Terentii Fabulæ* er udlæst, *Publice* dennem *agere*, efter *Theologorum* och *Rectoris Ville* och Befalning.

Deraf sees, hvad Tanker man da havde om de slags *Spectacler*, og at *Theologi* selv vare beskikkede til at have Opsyn dermed, skjønt *Terentii Comoedier* ere ikke nær saa kydske og reene, som vore Tidens Skue-Spill. Her seer man, at Skue-Spill ikke alleene tillades, men endogsaa paabydes af den højeste Øvrighed med et heelt *Universitets* Godtfindende. **Det** [min fremhævning, BA] er derfor en Knude, som vore *Censores* have Vanskelighed ved at løse, med mindre de ville sige, at eet er at *agere Comoedier* for at øve sig udi Tale og Fripostighed, et andet er at spille for Penge.

Men, saasom af denne *Distinction* flyder, at Tingen i sig selv er uskyldig og nyttig, maa Synden bestaae alleene derudi, at *Acteurerne* lade sig betale *pro labore*, og for at stoppe de Bekostninger, som gøres paa Forestillinger og *Machiner*, saa er bedre at tie dermed.

Jeg kunde herpaa anføre Exempler af andre Christelige Lande; men lader mig nøje med at vise, hvad som udi dette Rige ved *publik Autoritet* haver været tilladt, end ogsaa paa et *Universitet*.

For at give denne min Betænkning des meere Vægt, vill jeg alleene anføre hvad en nye ærbar *Autor* udi et Skrift, som handler om Ungdommens Optugtelse og Studeringers Forfremmelse, her om taler [Daniel Georg Morhof, se den tyske udgave af Wikipedia:

http://de.wikipedia.org/wiki/Daniel_Georg_Morhof]. Efterat han haver viset, hvilke Midler man maa bruge til at forfremme Konster og Videnskaber, siger han, at *Theatraliske Exercitier* ere Skoler for Menneskers Levnet og Gierninger; thi, farer han videre fort, det er ikke uden knarvorne og med den sorte Galde plagede Mennesker, som fordømme saadanne Øvelser, og som søge at udrødde Skue-Spill, hvilke blandt alle *moraliserede* Folk have været i Brug.

Ligesom en *Comoedie* er en Skole for det heele Folk, saa kand og Skue-Spill tiene til Skole for den studerende Ungdom. Thi de *Præsentationer* og Forestillinger, som skee ved levende Personer, kand have stor Virkning udi Tilskuernes Gemytter, efterdi man udi saadanne *Actioner* spejler sig bedre, end af Exempler, som læses udi Historier.

Ungdommens Optugtelse og *Information* kand saaledes indrettes, at den *Theorie*, som erhverves af *philosophiske* og *moraliske* Skrifter, kand ved *exemplariske Actioner* paa Skue-Pladsen foresættes til *Praxin*. Det er i den Henseende, at fornuftige Skole-Patroner, ikke alleene have tilladt, men endogsaa anordnet saadanne *Spectacler*.

Francis Bacon. Billede fra Wikipedia.

Verulamius [= Lord Verulam, Viscount St. Albans = Francis Bacon, se: http://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Bacon] den største Lærer udi de nyere Tider, og som haver lagt Grundvold til dette *Seculi solide* Lærdom, *recommenderer* udi sin *Arte pædagogica theatraliske Actioner*. Saa vidt Morhof hvoraf vises, at intet kand være sælsommere end at høre en ung halvlærd Magister med Pavelig Myndighed at tordne her imod, og at fordømme, hvad saadanne store Mænd ikke alleene have holdet for uskyldigt, men endogsaa *recommenderet* til Studeringers Forfremmelse og Levnets Forbedring.

Dog maa her hos siges, at ved saadanne *Spectacler* alleene forstaaes reene og *moraliske* Skue-Spill, det er saadanne, som undervise, og tilligemed uden Forargelse forlyste: Og veed jeg ikke andet, end at saadant jo nøje her haver været i agt taget; saa at derfor de, som saa heftigen tordne derimod, have derpaa intet andet at sige, end at det er Skue-Spill. Jeg forbliver &c.

Kilde: F.J. Billeskov Jansen's udgave af Holberg's: »Epistler«, bd. 4, s. 249-252. Der er tilføjet afsnitsdelinger og en smule forklaring.

Note: Se Billeskov Jansen's kommentarer i bd. VII, s. 290-291.

Tre Slags Komedier.
Epistel 441 udkom oprindelig i 1750.

Epistola CDXLI.

Til * *

De adskillige stridige Meeninger og Domme, som dagligen fældes over vore Skue-Spill, foraarsage, at jeg ofte mod min Agt maa røre om den *Materie*.

De Tvistende kand deeles udi 3de *Secter*. Nogle ere for *moralske Comoedier*, som ere blandede med Lystighed, det er saadanne, som undervise og fornøje tillige, item hvorudi de *theatraliske Regler*, som af *Aristotele* og andre Lærere foreskrives, blive i agt tagne, saa at et hvert Stykke befatter en sammenhængende Historie. Af de samme holdes fornødent; at *Argumentum* er *simpelt* uden Dobbletter af Elskov og Frierier, saadanne, som man seer udi de Engelske Skue-Spill og adskillige nye Franske Stykker at forvirre Tilhørernes *Attention*:

Item, at derudi findes de 3 Parter, nemlig *protasis*, *epitasis* og *catastrophe*, hvoraf et Stykke skal bestaae, og uden hvilke en *Comoedie* ikke kand bære Navn af *Comoedie*; og endelig fornemmeligen at derudi regierer den *Festivitet*, hvilken er ligesom Siælen udi et Skuespil, og som fremskinner udi *Plauti* og *Molières* og nogle andre faa *Comoedier*.

Af saadanne Stykker haver man ikkun faa, efterdi dertil udfordres et naturligt *Talent*, som ved Studeringer ikke kand erhverves. Udi nogle af disse *Comoedier* udføres visse Hoved-*Characterer*; andre befatte alleene lystige Historier, men som tilligemed undervise. Saasom de slags Skuespil ere baade for Ørene og Øyene, saa have de skønsomste Tilskuere hidindtil fundet meest Smag udi de samme. Denne *Sect* kand kaldes den *Orthodoxe Seet*, efterdi den seer efter Orden og *Regler*, *utile* og *dulce*, det er Nytte blandet med Lyst.

Den anden *Sect* bestaaer af saadanne Tilskuere, der ville have *Comoedier* alleene for Øjene. Til at fornøje de samme udfordres ikke megen Konst: Thi en *Machine-Mester* er til saadant Arbejde beqvemmere, end den beste *Comoedie*-Skriver. Saadanne ere visse *Comoedier*, som man ofte paa vor Skue-Plads, for at lokke Tilskuere, haver fundet fornødent at forestille.

Iblandt dem kand regnes den forhexede Skaal, *Vulcani Kiep*, *Oraclet* og andre deslige usammenhængende Stykker, der dog ikke uden med stor Bekostning i Henseende til Klæder og *Machiner* kand spilles, men udi hvis Læsning ingen Smag kand findes hos skønsomme Folk.

Disse Slags *Comoedier* kand, u-anseet deres Fejl, dog ikke gandske forkastes, efterdi de dog have et vist Sigte, som er at forlyste Øjnene og at opvække Latter. Allene saasom jeg haver mærket, at man beflitter sig meest paa saadanne Spectacler, haver jeg ofte skønt forgiæves søgt saadant at *moderere*, paa det, at en nyttig Stiftelse ikke skal henfalde til puur *Arliqvinerie*.

Den tredie *Sect* bestaaer af de Slags Tilhørere, der alleene finde Smag udi de Nye-*Modens Parisiske* Skue-Spill, hvilke gemeenligen ere af den Natur, at, naar man haver seet eller igiennemlæset et Stykke, kand man neppe fortælle dets Indhold, saasom derudi findes ingen sammenhængende Historie, ej heller de 3 Parter, som udfordres i en ordentlig *Comoedie*; men de bestaae alleene udi nogle udpyntede Samtaler, og ere af den Beskaffenhed, at enhver, der kand føre en nett Stiil, er, beqvem til at sammensmede saadanne Stykker; da Erfarenhed viser, at til at forfatte *Comoedier*, behøves særdeles *Genie* og medfødde *Qualiteter*.

Det synes, at disse sidste Slags Skue-Spill ere saadanne, som *Autor* til de ugentlige, Franske Blade, som her have været publicerede under den Titel af *Aspasie* [se note efter epistlen], meener, at de Danske enten formedelst *Nationens* Ubeqvemhed og Mangel paa den rette Smag, eller formedelst Sprogets *Simplicitet* ikke kan bringe til Veje. Hvis han holder for, at saadant flyder af Smagen, gjør han imod sin Agt *Nationen* ikke liden Ære: Thi de nye *alamodiske* Franske Skue-Spill kand hos skønsomme Tilskuere eller Læsere intet Bifald finde.

Jeg for min Part kand vidne, at jeg ingen af deslige Stykker haver læset uden Væmmelse. Vor

Censor vil vel hertil sige, at, hvis jeg havde en saa fiin og *delicat* Smag, som han haver, vilde jeg dømme anderledes herom. Men foruden dette, at jeg ikke er forvisset om *Autors* Beqvemhed i at dømme om deslige Ting, saa kand jeg sige, at de Fornuftigste, ikke alleene blant Fremmede, men af Franske, ere herudi af Tanker med mig; og at jeg udi Paris haver hørt saavel de Franske som Italienske *Acteurs* selv at tale med Foragt om de nymodiske Skue-Spill, som de maa indrette efter visse *Petits-Maitres* fordærvede og unaturlige Smag.

At de nymodiske Skue-Spills Forfægtere ikke driste sig til at tale aabenbare med Foragt om *Molières Comoedier*, rejser sig alleene af Mandens store *Reputation*: Thi, hvis et nyt Stykke nu skulde forfattes efter *Molières Plan*, vilde de slaae Rynker i Panden derved. Herudi gaaer til, ligesom udi Musiken, hvorudi *Corellis compositioner* alleevegne agtes, efterdi de ere giorte af *Corelli*; men alle andre Stykker, skiønt af samme Smag og af samme Natur, skurre i ørene. Aarsagen, hvi visse Personer kaste Foragt paa de ældre Skue-Spill, og sætte Priis paa de nyere, kand rejse sig en Deel af deres Ustadighed, saa at det heder *toujours chapon*, en Deel efterdi de see deres Fejl livagtigen afmalede udi de gode gamle Stykker:

Og er det derfor, at Stykker som *Jean de France* og andre deslige ere for dem ligesaa ubehagelig, som Torden er for Troid og Lyset for Nat-Ugle. Naar man adspørger dem, hvi de kand sætte Priis paa de nye Stykker, som af enhver Skribent kand forfattes, og hvorudi findes hverken det som underviser eller fornøjer, ingen *Orden*, intet hverken for Øjene eller Ørene uden den pure og pyntede Still; da svare de dertil, at det er udi saadanne Stykker, at en *Acteur* ret lader see sin *Adresse* og Konst, hvilken ikke saavel kand kiendes udi de gamle Stykker, hvorudi end en slet *Comoediant* kand *applauderes*.

Men det er jo ligesom man vil sige, at en Suppe, som er kaagt paa en Pølse-Pind er bedre end en Høns-Suppe, efterdi der behøves større Konst at giøre den første smagende end den sidste. Jeg taler herom med Iver, efterdi jeg holder det for en Pligt at *declamere* mod fordærvet Smag, hvilken ligesom en smitsom Syge kand befænge heele Lande, hvis betimelige Erindringer derimod ikke gøres.

Vil nogen sige, at jeg herudi handler mod mit eget *Principium*, som er ikke at *disputere* nogen deres Smag, da svarer jeg dertil, at mit *Principium* heller herved bestyrkes, efterdi jeg taler mod dem, der ville paatrykke andre deres Smag, og bevæge dem at sætte Priis paa Ting, som grunde sig alleene paa antagne *Moder*, og hvortil de ingen naturlige *Raisons* give eller kand give. Hvad ellers det Spørsmaal angaaer, som min Herre gjør mig, nemlig, om vore *Originaler* nu omstunder spilles med samme *Succes* som i forrige Tider, da svares dertil, at saadant ikke har kunnet være venteligt, efterat de udi saa mange Aar have været trykte og udi alle Folks Hænder, da derimod de oversatte Franske Stykker, skiønt ældre, nu passere for nye. Ikke desmindre have de første dog givet *Comoedien* bedre Renter end de sidste.

Ellers kand man sige, at vore *Originaler* have aldrig staaet større Fare for at tabe deres Priis end nu omstunder: Thi man arbejder fornemmeligen paa at bringe udi Anseelse de Franske oversættede Stykker, paa hvis *Præsentationer* og Optog saa store Bekostninger ere giorte, at man frygter at *Comoedien* formedelst Gield derover vil qvæles udi dens Fødsel. Hvorvel jeg ikke kand befatte mig med noget herudi, saa haver jeg dog ikke efterladt [= ikke undladt] een og anden Gang, at give nogle Erindringer derimod [= at udtale mig imod dette], saasom jeg af Erfarenhed haver lært, at, naar Skue-Spill udi en Stad anrettes, de tre første Aar give flere Indkomster end ti andre paafølgende, og at man derfor i Begyndelsen maa lægge Grundvold til en *Capital* hvormed kand bødes paa tilkommende Tidens Maverhed; Udgangen vil og vise, at disse mine, skiønt ofte forgiæves giorte Erindringer ikke have været ilde grundede.

Kilde: F.J. Billeskov Jansen's udgave af Holberg's: »Epistler«, bd. 4, s. 376-381. Der er tilføjet afsnitsdelinger og en smule forklaring.

Note: Se Billeskov Jansen's kommentarer i bd. VII, s. 353-355. Her citeres la Beaumelles krav til en god komedieskriver (på Fransk).

Betænkning over Komedier

Betænkningen er skrevet under pseudonymet Just Justesen, og den blev trykt i 1723.

Betænkningen kan foreløbig hentes i PDF-format fra adressen:

<http://bjoerna.dk/Holberg/Just-Justesens-Betenkning.pdf>

De sidste år

Udi dette Skue-Spil har jeg og ladet see, mig ingen Slave at være af vedtagne Regler, som allene grunder sig paa Sædvane og Moder, thi udi det heele Stykke tales ikke om Kiærlighed, ja det som meere er, ingen Actrice haver der udi nogen Rulle: Hvad vilde vel en Fransk Autor sige som hørte, at en Comoedie saaledes var indrettet? Hand vilde raabe: En Comoedie uden Actricer er ikke andet, end en Vogn uden Hiul! Men de som have læset Stykket dømmer, at Vognen fattes hverken Hiul eller Smørelse.

Brevet er skrevet over flere gange, men først trykt i 1754 efter Holberg's død.

Brevet kan foreløbig hentes fra adressen:

<http://bjoerna.dk/Holberg/447.htm>

[på adressen er der mulighed for også at hente en PDF-udgave]

Tordenbrevet

Brevet er (angiveligt) skrevet i Holberg's det sidste leveår, engang i maj 1753.

Brevet kan foreløbig hentes i PDF-format fra adressen:

<http://holberg.nu/Tordenbrevet.pdf>

Udgaven er fra den digitale udgave af Georg Brandes-Holberg-bog, som jeg lagde på nettet i 2007.

Typografiske teknikaliteter:

Teksten er sat så tæt på Billeskov's udgave (fx hans udgave af epistlerne) som muligt, dvs. almindelig opret tekst som sådan, kursiveret tekst (der signalerer fremmedord og citater på udenlandsk) er sat som sådan - og spatieret tekst (dvs. tekst med større afstand mellem de enkelte bogstaver) er sat med **fed**. Enkelte tegn som ligaturen - det sammenskrevne - 'oe' i *Comoedie*, *Tragoedie* og *Obscoeniteter* - er som hér sat som en 'opløst' ligatur: o + e.

Moliere har jeg »forsynet« med en *accent grave*, dvs. som *Molière*.

Afsnitsdelinger: Jeg har generelt opdelt teksten i afsnit for at gøre den nemmere at overskue. En tekst som epistel 241 om de engelske komedier var oprindeligt trykt ud i ét. Måske for at man kunne spare papir?

Ordforklaringer: Ordforklaringer er typisk angivet i kantet parentes, og kilden til dem er flere gange angivet. [Flere vil følge senere].

Internetmagasinet Holberg.nu ... og hvad der er udkommet

Forpremierer

[Ole Thestrup's 'Jeppe'. Det Danske Teater spiller »Jeppe på Bjerget«. Januar 2007](#)

2007

[1/2007 - Holberg-Træf i Slagelse. Marts 2007](#)

[2/2007 - »Erasmus Montanus« på »Grønnegårds Teatret«. Juni 2007](#)

[3/2007 - Egnsteatrene. Brian Mikkelsen's bekendtgørelse \(som udkast og i færdig form\) - kommentarer fra Brygger Mikkelsen's Kalundborg. Juli 2007 og december 2007.](#)

[4/2007 - »Filuren« spiller »Jean de France« i Musikhuset Aarhus - og Kirsten Dahl »myrder« den i »Århus Stiftstidende«. Oktober 2007](#)

[5/2007 - »En klassiker reaktualiseret og rekontekstualiseret«. Arrangement på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, KUA, November 2007](#)

[6/2007 - »Jeppe alene på Bjerget«. December 2007](#)

2008

[7/2008 - »Alle tiders Jeppe« under udvikling. Marts 2008](#)

[8/2008 - Wiedewelt i stormvejr. Marts 2008](#)

[9/2008 - Hvor blev Holberg egentlig af, i Sorø? Marts 2008](#)

[10/2008 - Det er i Jeppe's forvandlinger, fascinationen ligger - siger skuespilleren Niels Vandrefalk om sin »Alle tiders Jeppe«. April 2008](#)

[11/2008 - Holbergske masker på Tersløsegaard. Mona og Niels Damkjær udstiller i sommersæsonen 2008 \(April 2008\)](#)

[12/2008 - Grønlænder-Jeppe og grønlanderne - og hvad skulle Hans Egede i Grønland? April-Juli 2008](#)

[13/2008 - Holberg om forskellige teaterting. Epistel 66, epistel 179, epistel 347 og flere andre, desuden 'Betænkning over Komedier' og 'Tordenbrevet'. Maj 2008](#)

[14/2008 - Holberg i Sorø Klosterkirke og Johannes Wiedewelt's mindesmærke for ham. Juni 2008](#)

[15/2008 - Den stundesløse i Sorø: Store STRESSEDAG. Extra: Komedien kan læses og downloades via dette nummer. Juni-Oktober 2008](#)

[16/2008 - Holbergdagen 17. august 2008. \(August 2008\)](#)

[17/2008 - Ludvigsbakke. Om Palle Petersen's gavtyveroman om den yngre Holberg. August 2008](#)

[18/2008 - Mangesidig, men minimalistisk Holberg. Om Hans Bülow's Holberg-DVD. August 2008](#)

[19/2008 - Maskerade i den grønne gård. August 2008](#)